

CUMHURİYET TÜRKİYESİNDE ELEKTRİK ENERJİSİ ÜRETİMİ VE ENERJİ POLİTİKALARI (1923-1960)

NADİR YURTOĞLU*

ÖZ

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren 1960 yılına kadar Türkiye’de elektrik enerjisi üretimi çalışmaları ve enerji politikaları ile bu politikaların ekonomiye olan yansımaları, çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Konu, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) döneminde elektrik üretimi (1923-1950); Demokrat Parti (DP) döneminde elektrik üretimi (1950-1960) ile sınırlandırılarak iki dönem dâhilinde ele alınmıştır. Türkiye’de elektrik üretimi çalışmaları ve enerji politikaları ile bu politikaların ekonomiye olan katkıları sayısal veriler üzerinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın kaynak materyalini, Cumhuriyet arşivi belgeleri, resmi yayınlardan; zabıt ceridesi, kanunlar ve tutanak dergileri, resmi gazete, istatistik yıllıkları, ayın tarihi ve dönemin süreli yayınları arasında bulunan ekonomi dergilerinin makaleleri oluşturmaktadır. Konu incelenirken, dönemin Türkiye’si ile Dünyanın elektrik üretimi alanında yaşanan gelişmeleri göz önüne alınarak gerekli değerlendirilmeler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuç şudur: Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren CHP Hükümetleri zamanında elektrik üretimi faaliyetleri yabancı sermayeli imtiyazlı ortaklıklar şeklinde yürütülmüş, 1930’lu yıllara gelindiğinde yabancı sermayenin elinde bulunan imtiyazlar Devlet tarafından satın alınmaya başlanmıştır. 14 Haziran 1935 tarihinde Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresinin (EİEİ) kurulması ile elektrik enerjisinin üretimi ve dağıtımı bu kurumların uhdesine alınmıştır. DP hükümetinin iktidara gelmesi akabinde, 18 Aralık 1953 tarihinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün kurulması ve enerji üretimine daha da önem verilmesi ile beş büyük hidroelektrik santrallerinin yanı sıra orta ölçekte birçok santraller kurulmuştur. Bu suretle 1950 yılında 789.5 milyon kilovat saat olan enerji üretimi 1960 yılında 2 milyar 815 milyon kilovat saatin üzerine çıkarak ülke ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Elektrik, Etibank, Hidroelektrik Santrali, Termik Santrali, İller Bankası.

* Dr. Öğr. Üye., Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, nyurtoglu@kastamonu.edu.tr.

ELECTRICITY PRODUCTION AND ENERGY POLICIES IN THE REPUBLIC OF TURKEY (1923-1960)

ABSTRACT

This study deals with the electricity production activities and energy policies in Turkey from the early years of the Republic to 1960 as well as the reflections of these policies on economy. The subject is limited to and discussed under the titles of electricity production in the period of Republican People's Party (CHP) (1923-1950) and electricity production in the period of the Democratic Party (DP) (1950-1960). Evaluations have been made based on numeric data in discussing the electricity production activities and energy policies in Turkey and the contributions of these policies to economy. The material of the study includes Republic archive documents, official publications such as journals of laws, journals of official reports, proceedings of memorandum, official gazettes, statistical data, *Ayin Tarihi* journal (government's dating publication), and articles from the economics magazines of the period. The relevant evaluations about electricity production activities in Turkey have been made considering the developments in the field of electricity production in the world in the periods addressed. It has been found out that electricity production activities were conducted in Turkey in the form of foreign-capital privileged partnerships in the period of CHP governments as of the early years of the Republic, and the privileges held by foreign capital started to be purchased by the State in the 1930s. With the foundation of Etibank and Electric Power Resources Survey and Development Administration on 14 June 1935, the production and distribution of electric power was put under the responsibility of these institutions. After the DP government came to power and General Directorate for State Hydraulic Works was established on 18 November 1953, more importance was attached to energy production. In this regard, five large hydroelectric plants and many medium scaled plants were established. As a result, the amount of electricity production, which was 789.5 million kilowatt/hour in 1950, rose to over 2 billion 815 million kilowatt/hour in 1960, thereby making important contributions to the national economy.

Keywords: Electricity, Etibank, Hydroelectric Plant, Thermal Plant, İller Bank.

GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarına doğru Batı ülkeleri arasında önemli bir yere sahip bulunan İngiltere'nin başkenti Londra 1881 yılında elektriğe kavuşmuştur. Aynı yüzyılda elektrikle ilgili Avrupa'da önemli gelişmelerin yaşandığı bilinir. Aydınlatma amacına yönelik olarak üretilen ilk elektriğin Osmanlı Devleti'ne girişi Sultan II. Abdülhamit'in saltanat yıllarına (1876-1908) rast geldiği görülür. Bu dönemde İstanbul'un elektrikle aydınlatılmasına yönelik imtiyaz girişimleri, şehrin yerleşimi ve sokak yapısının elektrikle aydınlatılmaya uygun olmadığı gerekçesiyle 1889 yılında kabul edilmemiş, sadece sarayların aydınlatılmasına müsaade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin başkenti ve belli başlı şehirlerine elektrik II. Meşrutiyetten sonra gelmiş olmasına rağmen, Beyrut, İzmir, Selanik ve Şam gibi yerleşim birimlerinin elektriklenmesine daha önceden izin verilmiştir. 1914 yılına gelindiğinde İstanbul'un elektriğe sahip olması konusunda epey mesafe kat edildiğinden, abone sayısı 2055 kişiye, 1918 yılı sonunda ise 12.894'e yükselmiştir. Aynı yıl içerisinde şehirde tüketilen elektrik miktarının 16,5 milyon kilovat saate ulaştığı görülmüştür¹.

Osmanlı Devleti'nde ilk elektrik üretimi Mersin'in Tarsus İlçesinde su değirmeniyle çevrilen 2 kilovatlık bir dinamo sayesinde 1902 yılında gerçekleştirilmiştir. İlçede elektrik tesisi kurma fikri Belediyenin teknik işlerine bakan ve Avusturya'dan gelmiş olduğu bilinen Tarsus'luların Torfil dedikleri Dörfler adında bir kişinin çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede elektrik santrali tesisi Tarsus'a 1.800 metre mesafede bulunan Bentbaşı mevkiinde suyun ikiye ayrıldığı bir noktada kurulmuştur. 1905-1906 yıllarında işletmeye açılmış olduğu tahmin edilen Tarsus Elektrik Santrali sayesinde Birinci Dünya Savaşı'na kadar sokaklar aydınlatılmış ve birkaç eve de belediye tarafından elektrik verilebilmiştir. Tarsus'taki elektrik üretimi teşebbüsü sonradan Türk girişimciler tarafından yapılamadığından bu alandaki üstünlük daima yabancı şirketlere bırakılmıştır².

Osmanlı Devleti'nde kamu hizmeti olarak kabul edilen elektriğin üretimi ve dağıtımı ile ilgili çalışmalar yabancı sermayeli şirketlere imtiyazlar veril-

1 Emine Erol, **Türkiye'de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi 1902-2000**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 63-65.

2 "Cumhuriyet Devrinde Satın Aldığımız Şirket ve Müesseseler", **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 45-46, Yıl: 2, 29 Teşrinievvel 1941, s. 70; Erol, **a.g.e.**, s. 65-66.

mesi şeklinde kendini göstermiştir. Bu dönemde hükümetler ve belediyelerden imtiyaz alan çoğunluğu yabancı olan şirketlerin yapılanmaları 1910 yılında çıkarılan *Menafi-i Umumiyyeye Müteallik İmtiyazat Hakkındaki Kanun*'a dayandırılmıştır. Bu Kanun'da belediyeler ve il özel idareleri ile ilgili verilen imtiyazlarda adı geçen kurumlara yasal düzenleme yapılana kadar faaliyetlerinin merkezden yürütülmesi esası getirilmiştir. Akabinde 1913 yılında çıkarılan *İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı*'na göre de İl Özel İdareleri'ne 40 yıllık süreyi geçmemek kaydıyla elektrik-havagazı aydınlatma ve dağıtımı ile tramvay işletmelerinde imtiyaz verilmesi kararlaştırılmıştır. Ancak, gerek elektrik santrali imtiyazının verilmesinde, gerekse bu alanda devletin koyduğu kurallara uyulmasında Nafia Nezareti denetim yapabilmeye yetkili kılınmıştır³.

I. CHP DÖNEMİNDE ELEKTRİK ÜRETİMİ (1923-1950)

Savaştan çıkmış ve yıkıma uğramış yeni bir Türkiye'nin ekonomik yönden kalkınmasında ve her alanda gelişmesinde elektrik üretimine ihtiyaç duyulmuştur. Cumhuriyetin ilan edildiği sıralarda Türkiye'de elektriğin sadece Adapazarı, İstanbul, İzmir ve Mersin'de üretilmesi ve kişi başına düşen yıllık elektrik üretimi miktarının 5 kilovat saat civarında bulunması, ülkenin elektrik üretimi konusunda yetersizliğini ortaya koyması bakımından ibret verici bir durum olmuştur. Cumhuriyet'le birlikte elektrik üretimine önem verilmesine rağmen, üretim, işletim, teknik personel ve sermaye eksikliğinin had safhaya ulaşması, üretim faaliyetlerinin ekseriyetinin yabancı sermayeli imtiyazlı ortaklıklar şeklinde yapılmasını zorunlu kılmıştır. Geçmişte Osmanlı Devleti zamanında İstanbul'a verilen elektrik imtiyazına ek olarak Cumhuriyet döneminde Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Edirne ve Gaziantep gibi şehirlerin elektriklenmesi için de imtiyaz verilmiş, çeşitli vilayetlerde elektrik şirketleri kurulmuştur. 1927 yılında *Ankara Elektrik TAŞ*, 1929 yılında *Adana Elektrik TAŞ* ile *Urfa Elektrik TAŞ*, 1930'da *Konya Elektrik TAŞ* ve 1931'de *Malatya Elektrik TAŞ* sırayla teşkil edilmiştir⁴.

3 Emin Yümer, "Türkiye'de Elektrik İstihali ve Düzenlenme Çareleri", **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 180, Yıl: 8, 18 Haziran 1947, s. 10; Erol, **a.g.e.**, s. 53.

4 Erol, **a.g.e.**, s. 72-74; I. Beş Yıllık Sanayi Planında elektrifikasyon ve enerji teşkilatı ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler için Bk. Ayşe Afetinan, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, TTK Yayınları, Ankara 1972, s. 117-118.

1930'lu yıllara gelindiğinde yabancı sermayenin elinde bulunan imtiyazlar Devlet tarafından satın alınmaya başlanmıştır. 1938-1944 yılları arasında İstanbul, Ankara, Adana, Bursa, Mersin, Balıkesir, Gaziantep Tekirdağ, Edirne, İzmir, Antalya, Trabzon ve Malatya şehirlerindeki işletmeler çıkarılan kanunlarla satın alınmıştır. Elektrik şirketlerinin devlet tarafından satın alınması sonrası belediyelere kendi sınırları içinde tesis kurma ve işletme hakkı verilmiştir⁵.

10 Nisan 1930 tarihinde kabul edilen 1580 Sayılı *Belediye Kanunu* ile belediyelere imtiyazlı şirketleri satın alma hakkı tanınmıştır. Kanununun 157. maddesi uyarınca su, elektrik havagazı, tramvay ile ilgili Devlete intikal edecek olan bütün tesisat ve malların, imtiyazlı şirketlerin sözleşmelerinde belirtilen sürenin bitiminde ücretsiz olarak belediyelere devredilmesi esası getirilmiştir. Bu şirketlerin sözleşmelerinde Hükümet tarafından satın alma hakkı süresinin başlamasından sonra belediyelerin müracaatı ile satın alma bedeli ödenmek kaydıyla şirketin tesisat ve malları belediyelere devredilmesi kararlaştırılmıştır⁶.

1580 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yabancı şirketlerin Hükümet tarafından hızla satın alındığı görülmüştür. 22 Haziran 1938 tarih ve 3480 sayılı İstanbul Elektrik Şirketi İmtiyazı İle Tesisatının Satın Alınmasına Dair Mukavelenin Tasdiki Hakkında Kanun ile İstanbul Türk Anonim Elektrik Şirketi Hükümet tarafından satın alınarak Bayındırlık Bakanlığı bünyesinde kurulan İstanbul Elektrik İşleri Umum Müdürlüğü'ne bağlanmıştır⁷. Bir yıl sonra 16 Haziran 1939 tarih ve 3645 sayılı İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İdareleri Teşkilat ve Tesisatının İstanbul Belediyesine Devrine Dair Kanun ile adı geçen şirket İstanbul Belediyesine bağlı İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri Genel Müdürlüğü (İETT) tarafından idare edilmeye başlamıştır⁸.

5 Erol, **a.g.e.**, s. 77; Türkiye'de 1939 yılında kişi başına düşen elektrik miktarı 7 kilovat saatken, 1939 yılında bu rakam 30 kilovat saate yükselmiştir. Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınan Türkiye (Rakamlarla 1923-1968)**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 71.

6 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 3, C 8, 10 Nisan 1930, s. 95-136; **Resmi Gazete**, Sayı No: 1471, 14 Nisan 1930.

7 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 18, 22 Haziran 1938, s. 951; **Resmi Gazete**, Sayı No: 3955, 9 Temmuz 1938; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 18, 22 Haziran 1938, s. 995; **Resmi Gazete**, Sayı No: 3955, 9 Temmuz 1938.

8 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 16 Haziran 1939, s. 627; **Resmi Gazete**, Sayı No: 4239, 22 Haziran 1939.

5 Temmuz 1939 tarihinde kabul edilen 3688 sayılı Kanunla *Ankara ve Adana Elektrik TAŞ*, yine aynı tarihte kabul edilen 3689 sayılı Kanunla *Bursa ve Müttehit Elektrik TAŞ* ile *Mersin Elektrik TAŞ*'ın hisse senetlerinin bir kısmı Hükümet tarafından satın alınmıştır⁹. Ayrıca, 28 Nisan 1941 tarihinde kabul edilen 4011 sayılı Kanun ile *Antakya ve İskenderun Elektrik Müesseselerinin* mahalli belediyelere devrine izin verilmiştir¹⁰. İzmir Tramvay ve Elektrik TAŞ ise 19 Temmuz 1943 tarihinde çıkarılan 4483 sayılı Kanunla satın alınarak sonradan İzmir Belediyesine devredilirken, Antalya, Trabzon ve Malatya elektrik imtiyazları 4596 sayılı Kanunla feshedilerek benzer şekilde Belediyelere intikal ettirilmiştir¹¹.

Bu arada başlangıçta yalnız 6 bin kilovat olarak tesis edilen İstanbul'u aydınlatan *Silahtarağa Elektrik Santrali*, 1941 yılında 70 bin kilovat kapasite ile Balkanlarda önemli bir enerji üretim tesisi haline getirilmiştir. Bu santralin, 1938 yılında şebekeye verdiği 133 milyon kilovat saat enerjiiyi, Elektrik İdaresi 118 bin aboneye dağıtarak 5 milyon 200 bin lira elde etmiş, masrafların çıkarılması ile net kârın 1 milyon 900 bin lirayı bulduğu görülmüştür¹².

Türkiye'de 1939 yılı itibariyle elektrik santrallerinin abone sayısı 260.306 iken, gayri safi gelir 10 milyon 294 bin liraya, yapılan masraf 7 milyon 820 bin liraya, elde edilen enerji 110 bin kilovat saate ve tesisat sermayesi ise 36 milyon liraya yükselmiştir. 1940 yılı sonuna kadar 125'i mahalli belediyeler, 7'si milli sermayeli imtiyazlı şirketler, 33'ü diğer Türk şirketleri ile şahısları

-
- 9 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 5 Temmuz 1939, s. 855; **Resmi Gazete**, Sayı No: 4256, 12 Temmuz 1939; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 5 Temmuz 1939, s. 873; **Resmi Gazete**, Sayı No: 4257, 13 Temmuz 1939.
- 10 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 22, 28 Nisan 1941, s. 231; **Resmi Gazete**, Sayı No: 4801, 6 Mayıs 1941.
- 11 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 25, 19 Temmuz 1943, s. 684; **Resmi Gazete**, Sayı No: 5466, 27 Temmuz 1943; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 26, 21 Haziran 1944, s. 638; **Resmi Gazete**, Sayı No: 5739, 24 Haziran 1944.
- 12 Selman Cafer, "Silahtar Elektrik Fabrikası", **İktisadi Yürüyüş**, C 3, S 26, Yıl: 2, 1 İkinci kânun 1941, s. 16; 14.06.1930 tarih ve 1871 sayılı *Dâhili İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun*'un ikinci maddesi uyarınca sanayi dışında harcanan elektrik ve havagazı tüketiminden %5 tüketim vergisi alınmıştır. **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 3, C 8, 14.06.1930, s. 327; **Resmi Gazete**, Sayı No: 1522, 17 Haziran 1930; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1933 Mali Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C 15, Sıra No: 165, **TBMM Matbaası**, Ankara 1933, s. 89; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1934 Yılı Masraf Bütçeleri, C Cetveli, s. 259.

olmak üzere toplamda 165 adet elektrik santrali hizmete açılmıştır. Bu sayıya mahalli belediyelere devredilen 8 ve ecnebi sermayeli 1 şirket daha ilave edildiğinde işletilmekte olan elektrik santralleri sayısı 174'e ulaşmıştır. Toplamda 174'ü bulan bu elektrik santrallerinin kapasitelerine bakıldığında 125 adedi 100 kilovattan aşağı, 41 adedi 100-1000 kilovat arasında, 8 adedi de 1.000 kilovattın üzerinde bir güce sahip olmasına rağmen, çalışmaları randımanlı olmamış genellikle arıza vermiştir. Başta İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler dışındaki merkezlerde santrallerin sık sık arıza vermesi, bakımlarının uzmanlarca yapılamamasından kaynaklanmıştır. Ayrıca, yetkili kuruluşların çoğunda mühendis ve fen memuru kadroları mali imkânsızlıklar yüzünden açılmamıştır¹³.

Kadroların yetersizliğinin yanı sıra 1939 yılına gelinceye kadar şirketlere yönelik yapılan elektrik imtiyazı sözleşmeleri dışında, ne elektrik üretim ve dağıtım tesisleri ile bu tesisleri işleten kurumların ticari ve hukuki durumları, ne de bu kurumların kontrollerine yönelik ciddi bir kanuni düzenlemeye gidilememiştir. 26 Mayıs 1939 tarihinde kabul edilen 3611 sayılı *Nafia Vekâleti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun*'un altıncı maddesinin ikinci ve üçüncü fıkrası uyarınca, nafia şirketi ve müesseseleri ile ilgili faaliyetlerde Bakanlık, elektrik havagazı gibi tesislere ait planları onaylama ve inşa halindeki tesislerin kontrolünü sağlama yetkisiyle bu alanda oluşan yasal boşluğu doldurmaya çalışmıştır¹⁴.

Nafia Vekâletinin elektrik işlerinde etkin olduğu bir dönemde dünyada suyun potansiyelinin, yaklaşık 500 milyon beygir gücünde olduğu tahmin edilmiştir. Bu miktarın %14'ü Rusya, %12'si ABD, %8'i Kanada, %2,4'ü

13 “Cumhuriyet Devrinde Satın Aldığımız Şirket ve Müesseseler”,..., s. 70-71; 1934 yılının sekiz aylık elektrik ve havagazı tüketim vergisi miktarı 918,266 lira, 1944 yılının yedi aylık dönemi 2.340.000 lira, 1946 yılında 4.781.000 lira ve 1947 yılında ise 5.378.683 liradır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1935 Malî Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyhası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 5, Toplantı: F, C 3, 22.05.1935, Sıra Sayısı: 113, TBMM Matbaası, Ankara 1935, s. 10; **TBMM Tutanak Dergisi**, 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 17, 21.05.1945, S. Sayısı: 103, TBMM Basımevi, Ankara 1945, s. 112; **TBMM Tutanak Dergisi**, 1948 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 8, Toplantı: 2, C 8, 26.12.1947, S. Sayısı: 30, TBMM Basımevi, Ankara 1948, s. 80; **TBMM Tutanak Dergisi**, 1949 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, S. Sayısı: 133, TBMM Basımevi, Ankara 1949, s. 194.

14 Yümer, a.g.m., s. 10-11; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 26.05.1939, s. 103; **Resmi Gazete**, Sayı No: 4219, 30 Mayıs 1939.

Norveç ve %2,4'ü İtalya'da bulunurken, su gücünden dünyada yıllık 210 milyar kilovatsaat elektrik üretilmiştir. Norveç ve İsviçre kullandıkları elektrik enerjisinin %100'ünü, Kanada %98'ini, İtalya %94'ünü, İsveç %90'ını, Bulgaristan %60'nı, Fransa %56'sını ve Türkiye ise ancak %3,5'ini su gücünden elde etmiştir¹⁵. Dünyada su gücünden en fazla yararlanan ülkeler Rusya, ABD, Kanada, Norveç, İtalya, Fransa, İsveç, Polonya, İsviçre, Romanya, Almanya ve Bulgaristan'dır¹⁶.

A. Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresinin Kurulması ve Faaliyetleri

Türkiye'de elektrik üretimi ve dağıtımı konusunda ihtiyaç hâsıl olunca 14 Haziran 1935 tarihinde 2805 sayılı *Etibank Kanunu* çıkarılmıştır. Kanunun dördüncü maddesinin sekizinci fıkrası uyarınca elektrik üretim ve dağıtımını üzerine alan Etibank, Ereğli Kömür İşletmesinin enerji ihtiyacını gidermek için Çatalağzı mevkiinde kömür atıklarının kullanılması yoluyla 60 bin kilovat gücünde bir bölge elektrik santralının tesisine karar vermiştir.¹⁷ Projeleri 1939'da tamamlanan Çatalağzı Elektrik Santralının birinci ünitesinin 27 Kasım 1948 tarihinde hizmete açılmasının ardından 15 kilometrelik bir hatla Zonguldak Kömür Havzasına elektrik verilmeye başlanmıştır¹⁸.

15 Şevket Aydınelli, "Asrımız Medeniyetinin Temel Taşı Enerji Kaynakları ve Ömürleri", **İktisadi Yürüyüş**, C 5, S 57, Yıl: 3, 16 Nisan 1942, s. 9; Türkiye de dâhil çeşitli dünya ülkelerinde nüfus başına taşkömürü olarak tüketilen enerji miktarı hakkında bilgi almak için Bk. Şevket Aydınelli, "Türkiye Enerji Kaynakları", **İktisadi Yürüyüş**, C 7, S 76, Yıl: 4, 16 Şubat 1943, s. 21.

16 Şevket Aydınelli, "Türkiye'de Enerji Kaynakları-III", **İktisadi Yürüyüş**, C 7, S 79, Yıl: 4, 1 Nisan 1943, s. 5.

17 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 15, 14.06.1935, s. 677; **Resmi Gazete**, Sayı No: 3035, 22 Haziran 1935; "Cumhuriyetimizin XXII. Yılında Etibank", **İktisadi Yürüyüş**, C 6, S 140, Yıl: 6, 31 Ekim 1945, s. 15; Yümer, a.g.m., s. 18; TC Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Mars Matbaası, Ankara 1973, s. 25; Çatalağzı Elektrik Santrali'nin İkinci Beş Yıllık Sanayi Planında ele alınışının ayrıntıları ile ilgili Bk. İktisat Vekâleti, **Türkiye Cumhuriyetinin İkinci Sanayi Planı 1936**, 2. Basım TTK Yayınları, Ankara 1989, s. 79-89; Etibank'a bağlı Ergani Bakır İşletmesi ve Şark Kromları İşletmesi arasında inşa edilen 15 bin voltluk ve 800 kilovatlık 20 kilometre uzunluğundaki yüksek gerilim enerji hattı 6 Temmuz 1945 tarihinde işletmeye açılmıştır. Ziya Tataç, "Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 26, Yıl: 3, Ağustos 1945, s. 57.

18 "Türkiye'de Endüstri", Çeviren Hakkı Toklu, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 241, Yıl: 11, 21 Ocak 1950, s. 2; **İktisadi Yürüyüş**, C 12, S 281, Yıl: 12, 20 Eylül 1951, s. 70; **Cumhuriyet**, 28 Kasım 1948, Sayı No: 8726.

İngiliz Metropolitan Wickers Kumpanyasının elemanları ve Türk mühendis ve teknisyenlerinin iş birliği ile Zonguldak'ta kurulan Çatalağzı Santrali her biri 20 bin kilovata sahip üç grup türbin ile donanmıştır. Santralin gücünün 120 bin kilovata çıkarılmasıyla Karabük Demir ve Çelik Fabrikasına yetecek enerjinin de sağlanması düşünülmüştür¹⁹. Ayrıca Boğaziçi'ne kadar çekilecek bir hava hattı ile çevre şehirler ve İstanbul'un da bu enerjiden faydalanması planlanmıştır²⁰. Bu dönemde Amerikan Yardımı'ndan yararlanarak Soma, Tunçbilek linyit bölgelerinde de birer elektrik santrali kurulmuştur²¹.

CHP Hükümeti, ülkenin elektriğe kavuşmasını sağlamak, enerji üretimini düzenlemek ve enerji kaynaklarını tespit ederek halkın hizmetine sunmak amacıyla 14 Haziran 1935 tarih ve 2819 sayılı *Elektrik İşleri Etüt İdaresi Teşkiline Dair Kanunla Elektrik İşleri Etüt İdaresi*'ni (EİEİ) kurmuştur²².

EİEİ, Ege Bölgesi ve çevresinde yer alan 35 şehir başta olmak üzere 164 ayrı elektrik santrali ile faaliyetini yürütmüştür. Üretilen elektriğin üçte ikisi ve mekanik olarak kullanılan enerjinin tamamı taşkömüründen sağlandığı için maliyet yüksek olmuştur²³.

-
- 19 “Çatalağzı Santrali”, **İktisadi Yürüyüş**, C 10, S 232, Yıl: 10, 20 Eylül 1949, s. 17; Tataç, “Olaylara Bakış, Mart 1951 Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 95, Yıl: 9, Mayıs 1951, s. 158.
- 20 Aslan Tufan Yazman, “İktisadi Kalkınmamızda Haritanın Büyük Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 7; **Aynı Tarihi**, Sayı No: 199, Yıl: Eylül 1949, s. 1.
- 21 **İktisadi Yürüyüş**, C 12, S 281, Yıl: 12, 20 Eylül 1951, s. 70; Ali Esen Minkari, **1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1992, s. 57; Tunçbilek Elektrik Santralinden Değirmisaz İşletme Bölgesine enerji nakletmek üzere Etibank Genel Müdürlüğüne yapılacak elektrik hava hattı için İşletme Bölgesine Genel Müdürlük lehine 20 yıl süre ile irtifak hakkı verilmesi 3 Nisan 1952 tarih ve 3/14728 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 25-Sıra No: 19.
- 22 Şevket Aydınelli, “Enerji”, **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 42, Yıl: 2, 9 Eylül 1941, s. 28; Yümer, a.g.m., s. 11; 2819 sayılı Kanunun ikinci maddesi uyarınca EİEİ'nin görev alanları hakkında bilgi almak için Bk. **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 15, 14.06.1935, s. 714; **Resmî Gazete**, Sayı No: 3036, 24 Haziran 1935; 1946 yılında Ekonomi Bakanlığına devredilen EİEİ 29 Haziran 1949 tarihinde çıkarılan kararname ile yeniden Bayındırlık Bakanlığına bağlanmıştır. “Büyük Bir Dikkatle Üzerinde Çalışılan Bayındırlık İşleri”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 245, Yıl: 11, 25 Mart 1950, s. 18.
- 23 “Nafia Vekâleti Elektrik Etüt İşleri Müdürlüğünün Faaliyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 45-46, Yıl: 2, 29 Teşrinievvel 1941, s. 65; EİEİ'ne İktisat Vekâleti'nin 1935 yılı bütçesinden 50 bin lira tahsisat ayrılmıştır. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1936 Yılı Masraf Bütçeleri,

Celal Bayar, 8 Kasım 1937 tarihinde TBMM’de açıkladığı I. Hükümet Programında “.....*Diğer taraftan elektriklenme dairesini su kuvvetlerinden beyaz kömür olarak istifade için tetkiklere devam ettireceğiz. Bu etütler şimdilik Sakarya Nehri, Adana, Kayseri muntıkası suları, Ege suları, Fırat Nehri ve kolları ve Kızılırmak üzerinde devam etmektedir*” diyerek su gücünden yararlanmak için incelemelerin sürdürüldüğünü ifade etmiştir²⁴.

Türkiye’de elektrik santrallerinin oluşturulma çalışmalarının tamamlanmamış olması, tarımsal kalkınma ve üretim faaliyetlerinde enerjiden yeterince istifade edebilme imkânını ortadan kaldırmıştır.²⁵ Bu durumu 1 Kasım 1944 tarihinde TBMM’nin açılış konuşmasında değerlendiren Cumhurbaşkanı İnönü, memleketin sanayi, ekonomik ve sosyal bakımdan ihtiyaç duyduğu elektrik kaynaklarını biran önce temin etmek için hızla hareket etmenin zorunlu olduğunu ifade etmiştir²⁶.

İnönü, 1 Kasım 1948 tarihinde TBMM’nin açılışında da, bol ve ucuz enerji sağlayacak bölge elektrik santralleri tesislerinin endüstri ve maden alanındaki programlarının gerçekleştirilmesinde önemli olduğunu söyleyerek bu yolda çalışmaların azimle sürdürüldüğünü beyan etmiştir²⁷.

Maden kömürü toz ve artıklarından yararlanılması için tesis edilecek termik santraller ile su gücünden faydalanmak suretiyle faaliyete geçirilecek hidrolik santrallerin 1948 yılında inşası için hazırlanmış programa Çatalağzı, Çağlayık, Tunçbilek, Sarıyar, Kadıncık ve Sızır santralleri de dâhil edilmiştir.

s. 154; EİEİ’ne Ekonomi Bakanlığının 1946 Yılı Bütçesinden 6. 013. 487 lira yardım yapılmıştır. **TBMM Tutanak Dergisi**, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, C 3, 18.12.1946, s. 218/6.

24 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 5, Toplantı: 3, C 20, 3. Birleşim, 08.11.1937, s. 30.

25 Aslan Tufan Yazman, “Enerji Yoksulluğu”, **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 187, Yıl: 8, 15 Kasım 1947, s. 1.

26 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 14, 1. Birleşim, 01.11.1944, s. 5.

27 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 13, 1. Birleşim, 01.11.1948, s. 5; 1938, 1947-1948 yıllarında Türkiye’de elektrik üretimi için Bk. Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası İktisadi Dairesinin Hazırladığı Rapor-V, “Türkiye’de Sanayi ve Madencilik”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 12; Bölge hidroelektrik tesisleri için hazırlanan özel bir kanun tasarısına göre 1946 yılında yapılabilmesi mümkün olacak işler ve satın alınacak gereçler için 2 milyon lira ödenek konmuştur. **TBMM Tutanak Dergisi**, 1946 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 7, Toplantı: 3, C 20, Sıra Sayısı: 5, TBMM Basımevi, Ankara 1946, s. 71.

Ankara ve Kırıkkale'nin enerji ihtiyacını giderecek olan her biri 12.300 kilovat gücünde 2 adet turbo jeneratör grubu ile gerekli tesisleri ihtiva eden Çağlayık Hidroelektrik Santraline ait proje tasarısı da tamamlanmıştır. Bu santral sayesinde yılda 90 milyon kilovat saat ucuz enerjinin üretilmesi planlanmıştır²⁸.

Tablo 1'de 1923 ile 1950 yılları arasında Türkiye'de santrallere göre elektrik üretim ve tüketim miktarları ile kişi başına düşen elektrik miktarları gösterilmiştir.

TABLO: 1. Türkiye'de Elektrik Üretim ve Tüketimi (1923-1950)

Yıllar	Santrallere Göre Toplam Üretim (10 ⁶ kwh)	Termik (10 ⁶ kwh)	(%)	Hidrolik (10 ⁶ kwh)	(%)	Tüketim (10 ⁶ kwh)
1923	44.5	44.3	99.6	0.2	0.4	41.3
1924	44.6	44.4	99.6	0.2	0.4	41.3
1925	45.3	45.1	99.6	0.2	0.4	41.9
1926	65.8	65.5	99.5	0.3	0.5	60.6
1927	70.1	69.7	99.4	0.4	0.6	63.4
1928	89.4	89.0	99.6	0.4	0.4	81.4
1929	97.8	97.2	99.4	0.6	0.6	88.9
1930	106.3	104.4	98.2	1.9	1.8	96.7
1931	117.9	114.5	97.1	3.4	2.9	106.0
1932	131.6	127.6	97.0	4.0	3.0	117.5
1933	151.9	147.9	97.4	4.0	2.6	136.2
1934	195.2	189.7	97.2	5.5	2.8	157.7
1935	212.9	205.9	96.7	7.0	3.3	199.6
1936	231.1	221.7	95.9	9.4	4.1	206.8
1937	289.8	280.0	96.6	9.8	3.4	257.7

28 Hakkı Toklu, "Cumhuriyetin 25. Yılında Etibank'ın Çalışmaları", **İktisadi Yürüyüş**, C 9, S 21, Yıl: 9, 19 Kasım 1948, s. 18; Bekir Sıtkı Oransoy, "Ekonomi Bakanlığı ve Sanayi Madencilik ve Enerji Alanındaki Planlı Çalışmalar", **İktisadi Yürüyüş**, C 10, S 217, Yıl: 10, 20 Ocak 1949, s. 11; Ayrıca Konya Belediyesi tarafından kurulan yeni santral binasının ayrıntılara hakkında bilgi almak için Bk. **Aydın Tarihi**, Sayı No: 187, Yıl: Haziran 1949, s. 14.

Yıllar	Santrallere Göre Toplam Üretim (10 ⁶ kwh)	Termik (10 ⁶ kwh)	(%)	Hidrolik (10 ⁶ kwh)	(%)	Tüketim (10 ⁶ kwh)
1938	312.1	302.3	96.9	9.8	3.1	279.9
1939	353.3	342.0	96.8	11.3	3.2	316.8
1940	396.9	383.1	96.5	13.8	3.5	359.3
1941	415.2	394.5	95.0	20.7	5.0	377.6
1942	408.2	385.5	94.4	22.7	5.6	372.5
1943	457.4	433.6	94.8	23.8	5.2	395.7
1944	496.1	470.0	94.7	26.1	5.3	429.9
1945	527.8	504.0	95.5	23.8	4.5	459.0
1946	562.7	535.6	95.2	27.1	4.8	487.0
1947	625.0	598.4	95.7	26.6	4.3	541.2
1948	676.3	645.9	95.5	30.4	4.5	585.7
1949	736.6	707.3	96.0	29.3	4.0	633.9
1950	789.5	759.4	96.2	30.1	3.8	678.8

Kaynak: DİE, **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişiminin 50 Yılı**, Ankara 1973, s. 395; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara 1991, s. 200; DİE, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara 2001, s. 273-275; TÜİK, **İstatistik Göstergeler, 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara 2003, s. 269-271; TÜİK, **İstatistik Göstergeler, 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara 2007, s. 278-280; TÜİK, **İstatistik Göstergeler, 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara 2012, s. 235-237; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara 2013, s. 218, 220.

Tablo 1’de 1923 yılında santrallere göre toplam elektrik üretim miktarı 44,5 (106kwh) iken bu rakam 745 (106kwh) artışla 1950 yılında 789,5 (106kwh)’e yükselirken bu süre zarfında santrallere göre toplam elektrik üretim artış oranı %1,674,15 olmuştur.

Elektrik tüketim miktarına gelince 1923 yılında 41,3 (106kwh) olan elektrik tüketim miktarı 637,5 (106kwh) artışla 1950 yılında 678,8 (106 kwh)’e ulaşırken bu süre içerisinde elektrik tüketim oranı %1.543,58 olmuştur.

Tablo 2’de 1923 ile 1950 yılları arasında Türkiye’de elektrik abone sayısı ve elektrikle aydınlatılan yerleşim birimlerinin sayıları gösterilmiştir.

TABLO: 2. Türkiye’de Elektrikle Aydınlatılan Yerleşim Birimleri ve Abone Sayıları (1923-1950)*

Yıllar	Abone Sayısı	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Bucak Merkezi	Köy Merkezi	Toplam
1923	-	2	-	-	-	2
1937	206.146	49	84	15	5	153
1938	237.899	52	96	20	6	174
1939	260.306	57	111	21	6	194
1940	275.434	57	114	20	6	197
1941	293.649	57	114	19	6	196
1942	315.527	57	114	19	6	196
1943	333.015	57	118	20	8	203
1944	342.771	57	123	21	8	209
1945	354.734	58	127	20	9	214
1946	367.194	58	127	20	9	214
1947	384.132	58	134	20	9	221
1948	408.979	58	143	20	9	231
1949	451.637	60	159	22	10	251
1950	517.412	62	198	28	12	300

*Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinin çevresindeki ilçe ve bucaklar toplama dâhil değildir.

Kaynak: İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, Yayın No: 255, Ankara 1946, s. 458; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950**, Yayın No: 330, Ankara 1951, s. 309; İGM, **İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 285, Ankara 1948, s. 510; İGM, **İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 303, Ankara 1949, s. 336; İGM, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1950**, Yayın No: 328, Ankara 1950, s. 338; İGM, **İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 332, Ankara 1951, s. 278; İGM, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 343, Ankara 1952, s. 234; İGM, **İstatistik Yıllığı 1952**, Yayın No: 342, Ankara 1952, s. 305.

Tablo 2’ye göre 1937 yılında 206.146 olan elektrik abone sayısı 311.266 adet artışla 1950 yılında 517.412’e; aydınlatılan yerleşim birimlerinden 49 olan il merkezi sayısı 13 artışla 62’e; 84 olan ilçe merkezi sayısı 114 artışla 198’e; 15 olan bucak merkezi sayısı 13 artışla 28’e; 5 olan köy sayısı 7 artışla 1950 yılında 12’ye yükselmiştir.

Böylece 1937 yılından 1950 yılına Türkiye’de elektrik abone sayısında %150,99, aydınlatılan il merkezi sayısında %26,53; aydınlatılan ilçe merkezi

sayısında %135,71; aydınlatılan bucak merkezi sayısında %86,66; aydınlatılan köy sayısında %140 oranında bir artış sağlanmıştır.

II. DP DÖNEMİNDE ELEKTRİK ÜRETİMİ (1950-1960)

DP'nin 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelmesi Türkiye'nin sorunlarını çözmeye zorlu bir sürecin başlamasına yol açmıştır²⁹. Bu durumu 29 Mayıs 1950 tarihli TBMM'de açıkladığı I. Hükümet Programında dile getiren Adnan Menderes, "*Filhakika asırlarca geri kalmış bir memlekette bugünün ileleri milletleri seviyesine gelebilmek için duyulan ihtiyaçların sonsuz olmasına mukabil imkanlarımızın israf ve tahdit edilmiş bulunması DP Hükümetlerini bir müddet için, çok çetin meselelerle karşı karşıya bulunduracaktır* diyerek asırlarca geri bırakılmış ülkenin imkanlarının israf edilmiş olmasının DP hükümetlerini bir süre için zorlu sorunlarla karşı karşıya getireceğini ifade etmiştir³⁰.

Ülkenin sorunlarının giderilmesi ve ekonomik kalkınmışlığında elektrik üretiminin zaruretini bilen DP hükümetleri bu alanda yerli sermayeli özel sektörü destekleme çalışmalarına girerek hidroelektrik ve termik santralleri kurmaya çalışmıştır.

1950'li yıllarda değişen hükümet politikaları neticesi elektrik sektöründe imtiyazlı işletmelere geri dönüldüğünden 1952, 1953, 1955 ve 1956 yıllarında sırasıyla *Kuzeybatı Anadolu Elektriklendirme Türk Anonim Ortaklığı*, *Çukurova Elektrik Anonim Şirketi*, (*ÇEAŞ*), *Ege Elektrik Türk Anonim Şirketi* ile *Kepez ve Antalya Havalisi Elektrik Santralleri Türk Anonim Şirketi* kurulmuştur. Bu şirketlerden ilki hiç faaliyete geçememiş, üçüncüsü ise başarılı olamadığı için tasfiye edilmiştir³¹.

A. Sarıyar Hidroelektrik Santralinin Kurulması

DP döneminde İstanbul, İzmit, Gölcük, Eskişehir, Ankara, Kırıkkale, Zonguldak ve çevresindeki şehirler ve sanayi kolları ile ülkede üretilen elekt-

29 DP'nin iktidara gelmesi ile ilgili ayrıntılı bilgi almak için Bk. **Zafer**, 16 Mayıs 1950, Sayı No: 380; **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1950, Sayı No: 9258; **Yeni İstanbul**, 16 Mayıs 1950, Sayı No: 167; **Yeni Sabah**, 16 Mayıs 1950, Sayı No: 399.

30 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olg. C 1, 3. Birleşim, 29.05.1950, s. 25.

31 Erol, **a.g.e.**, s. 85-86.

rik enerjisinin üçte ikisini kullanan *Kuzey-Batı Anadolu Bölgesinin* enerji ihtiyacının temin edilebilmesi zarureti ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Sakarya Nehri üzerinde Sarıyar Boğazı denilen yerde inşa edilecek bir hidroelektrik santralının bu ihtiyacı karşılayabilmesi yanı sıra Çatalağzı Elektrik Santralinden de yararlanabileceği düşünülmüştür. Böylece Sarıyar’de tesis edilecek hidroelektrik santrali sayesinde İzmit-İstanbul çevresi ile Ankara-Kırıkkale vilayetlerine enerji sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca Çatalağzı Santralının bir enerji nakil hattı ile Karabük’e ve aynı zamanda diğer bir enerji nakil hattı aracılığıyla İzmit’ten geçerek İstanbul’a enerji vermesi amacıyla gerekli tesislerin oluşturulması yolunda bir enerji programı hazırlanmıştır. Projenin 34 milyon doları dış kaynak, 62,1 milyon TL’si’de ülke kaynaklarının kullanılması ile toplamda 157, 5 milyon liraya mal olacağı hesaplanmıştır. Bu paranın 79 milyon lirası Sarıyar Barajı ile makine teçhizatına ayrılırken, kalan 78,5 milyon lira da Sarıyar-Adapazarı-İstanbul, Adapazarı-Çatalağzı, Çatalağzı-Karabük ve Sarıyar-Ankara-Kırıkkale enerji nakil tesislerine tahsis edilmiştir³².

Nihayet Sakarya Nehri üzerinde 80 bin kilovatlık bir güce sahip Sarıyar Hidroelektrik Enerji Santrali ile enerji nakil hatlarının inşası için 22 Mayıs 1950 tarihinde kurulan I. Menderes Hükümetinde 11 Temmuz 1950’den 9 Mart 1951 tarihine kadar görev yapan Devlet Bakanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu ile Marshall Planı Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russell H. Dorr arasında 21 Eylül 1950 tarihinde bir sözleşme imzalanmıştır³³. Cumhurbaşkanı

32 “Sarıyar Santrali”, **Türk Ekonomisi**, S 86, Yıl: 8, Ağustos 1950, s. 175; Çatalağzı-Kandıllı-Ereğli-Adapazarı-İzmit Vaniköy enerji nakil hattı ile bu hattın Sarıyar Hidroelektrik Kuvvet Santralını İstanbul ve Ankara’ya bağlayacak enerji nakil hattı güzergâhları boyunca Etibank tarafından alıcı ve verici telsiz tesisatının kurulması 9 Nisan 1951 tarih ve 3/12870 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 125-Dosya No: 30-Sıra No: 1; Ayrıca Kuzeybatı Anadolu elektrik hattının Adapazarı birleşme noktasından Bursa ve Eskişehir’e uzatılma çalışmalarında Etibank’a görev verilmesi, 12 Aralık 1951 tarih ve 3/14073 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 127-Dosya No: 90-Sıra No: 3; İzmit-Gölcük hava elektrik hattının kurulması ve Amerikan Yardımı’ndan sağlanarak Etibank’a teslim edilecek cihazların transformer istasyonlarına monte edilmesi işinin gizli pazarlıkla Etibank’a yaptırılması 20 Mart 1952 tarih ve 3/14660 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 22-Sıra No: 11.

33 **Aydın Tarihi**, S 202, Yıl: Eylül 1950, s. 10; “İşletmeler Bakanının Beyanatı”, **Türk Ekonomisi**, S 90, Yıl: 8, Aralık 1950, s. 284; Sarıyar Hidroelektrik Santrali ve enerji nakil hatlarının inşası ve finansmanı için Türk Hükümeti ile Marshall Planı Türkiye İcra Komitesi Başkanı Russell H. Dorr arasında imzalanacak anlaşmaya 21 Eylül 1950 tarih ve 3/11831 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Devlet Bakanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu yetkili kılınmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 73-Sıra No: 8.

Celal Bayar 1 Kasım 1950 tarihinde TBMM'nin 1. Toplanma yılının açılış konuşmasında Çatalağzı-İstanbul Elektrik Hattı bağlantısının 1952, Sarıyar Hidroelektrik Santralının de 1954 yılında tamamlanacağını müjdelemiştir³⁴.

1952 yılı bütçe tasarısında Etibank'a Sarıyar Barajı inşaatında kullanılmak üzere 3 milyon liralık bir yardım tasarlanmış, EİEİ'nin giderlerine karşılık olarak da 1 milyon 850 bin lira ayrılmıştır. 1950 bütçesinde elektrik enerjisi için bütçeden verilen toplam ödeneğin 1 milyon 250 bin lira olduğu görülmüştür³⁵.

Etibank'ın, yürüttüğü Sarıyar Barajı ve Hidroelektrik Tesislerinin inşası için Marshall Yardımı'ndan temin edilen 27 milyon 200 dolarlık dış krediye ek olarak 55 milyon 800 bin liralık bir iç finansmana ihtiyaç duyulmuştur. İç finansmanın 32 milyon lirası İstanbul İETT İdaresi, 6,5 milyon lirası Ankara Elektrik ve Otobüs Müessesesi, 12 milyon lirası Bayındırlık Bakanlığı, 3 milyon 800 bin lirası İller Bankası ve 1,5 milyon lirası da Etibank tarafından temin edilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece projenin toplam maliyeti 132 milyon liraya ulaşmıştır. Sarıyar Hidroelektrik Santralının faaliyete geçmesi ile toplamda 410 milyon kilovat saat enerji üretilmesi düşünülmüştür. Barajın ürettiği enerjinin tüketim yerlerine 3,5 kuruşa ulaştırılması planlanmıştır. Bu rakam o dönemde mevcut santrallerden temin edilen enerji maliyetinin çok altındadır³⁶.

- 34 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, C 2, 1. Birleşim, 01.11.1950, s. 7; **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 10; Denizli'de yapılan iplik fabrikasının elektrik ihtiyacını temin etmek amacıyla yapılan hidroelektrik santrali çalışmaları için Bk. Tataç, "Olaylara Bakış, Şubat 1951, Bayındırlık Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 93, Yıl: 9, Mart 1951, s. 91.
- 35 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 13, 42. Birleşim, 20.02.1952, s. 369; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 219, Şubat 1952, s. 70; Emekli Sandığı sermayesinden Sarıyar Barajı inşaatı için Etibank'a 12 milyon 700 bin liranın verilmesi 30 Nisan 1953 tarih ve 4/672 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 34-Sıra No: 11.
- 36 **TBMM Tutanak Dergisi**, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C 5, 19.02.1951, s. 265; İsmail İşmen, "Sarıyar Hidroelektrik Projesinin Ekonomik Değeri" **Türk Ekonomisi**, S 99, Yıl: 9, Eylül 1951, s. 264-264; Tataç, "Olaylara Bakış, Şubat 1951, Bayındırlık Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 93, Yıl: 9, Mart 1951, s. 91; İşletmeler Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi esnasında Bilecik Milletvekili Muhlis Suner'in Bilecik civarından geçen Karasu'dan elektrik üretilmesi için yapılan çalışmalar ve elektrik üretiminin bölgeye sağlayacağı faydalarla ilgili açıklamaları için Bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, Cilt: 24, 56. Birleşim, 25.02.1950, s. 1263.

II. Menderes Hükümeti'nde 18 Eylül 1952 tarihinden 17 Mayıs 1954 tarihine kadar görev yapan İşletmeler Bakanı Sıtkı Yırcalı, 12 Mayıs 1953 tarihinde Sarıyar Barajının çevirme tünelinin açılış töreninde Sarıyar Hidroelektrik Santralının, 80 milyon lirası Amerikan Yardımı'ndan 100 milyon lirası memleket kaynaklarından temin edilmek üzere 180 milyon liraya mal olacağını belirtmiştir. 1956 yılında faaliyete geçirilecek olan bu santral sayesinde Ankara, Eskişehir, Adapazarı, İzmit, Gölcük ve İstanbul civarına elektrik verilebileceği düşünülmüştür³⁷. ABD'nin Nevada Eyaletindeki Hoover Barajının inşaat sistemine benzeyen Sarıyar Barajının 1954 yılı Mart ayı itibariyle hafriyat kısmı tamamlanmıştır³⁸. Nihayet 2 Aralık 1956 tarihinde işletmeye açılan barajın maliyeti 189 milyon lirası iç ve 83 milyon lirası dış kaynaklar kullanılmak üzere toplamda 272 milyon liraya ulaşırken, ürettiği yıllık enerji miktarı 400 milyon kilovatsattır. Aynı yıl içerisinde Türkiye'de kişi başına düşen elektrik miktarı 73 kilovat saate yükselmiştir³⁹.

Türkiye'de yeni hidroelektrik santralleri inşa edilmesine rağmen, İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerin dışındaki diğer merkezlere düzenli elektrik verilememiş, sabah ve öğle saatlerindeki radyo yayınlarından istifade edebilmek amacıyla elektrikten kısmi olarak faydalanabilmiştir. Diğer şehirler ise genellikle havanın kararmasından itibaren gecenin on ve on birine kadar elektrikten istifade edebilmiştir. Bir yandan verilen elektriğin genellikle voltajının düşük olması, ışıkların zayıf yanmasına yol açarken öbür yandan, hatlarda yaşanan arızalar günler ve haftalarca şehirlerin elektriksiz kalınmasına neden olmuştur. Türkiye'de bu dönemde üretilen 739 milyon kilovat elektrik enerjisinin 29 milyon kilovatı su gücünden, kalanı da kömür ve akaryakıt ürünlerinden elde edildiği için, hidroelektrik santrallerin elektrik üretimine oranı ancak %4'lerde kalmıştır. EİEİ'nin yaptığı çalışmalarda Türkiye'nin su gücü 4 milyon kilovat olarak hesaplanırken, Yeşilırmak, Kızılırmak, Sakarya, Gediz, Göksu ve Fırat nehirlerinden yılda 12 milyar kilovat saat enerji üreti-

37 İsmail İşmen, "Sarıyar Hidroelektrik Projesinin Ekonomik Değeri-II", **Türk Ekonomisi**, S 122, Yıl: 11, Ağustos 1953, s. 237; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 234, Yıl: Mayıs 1953, s. 7.

38 **Aydın Tarihi**, Sayı No: 244, Yıl: Mart 1954, s. 22; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 248, Yıl: Temmuz 1954, s. 13.

39 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 312; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâiyhası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, C 12, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 10.

lebileceği düşünülmüştür. 1951 yılı itibariyle 4 milyon kilovat elektrik gücü olan ülke sularının sadece 10.762 kilovatından yani 400’de birinden yararlanılması ve Türkiye’nin yalnızca 10-12 köyüne elektrik verilebilmesi dönemin hazin bir tablosu olarak karşımıza çıkmıştır⁴⁰.

Bu yüzden EİEİ, keşif bedelleri 148 milyon liraya ulaşan toplam 174 bin kilovat gücündeki hidroelektrik santrallerinin inşasına başlamıştır. Ayrıca, 1 Haziran 1951 tarihinde Topkapı civarında Amerikan General Elektrik TAŞ tarafından günde 6 bin ampulü 144 farklı tipte imal edebilecek kapasitede 5 milyon lira sermayeli modern bir ampul fabrikası faaliyete geçirilmiştir. Fabrikanın sermayesi General Elektrik, Türkiye İş Bankası ve Vehbi Koç ortaklığıyla teşkil edilmiş olup, imal edilen ampuller GE (Türk malı) amblemi ile satışa sunulmuştur⁴¹.

B. Seyhan Hidroelektrik Santralinin Kurulması

Türkiye’de enerji alanında yapılan yatırımlara Seyhan Barajı ve Hidroelektrik Santrali İnşası Projesi ile yeni bir halka daha eklemiştir. Bayındırlık Bakanlığı tarafından Amerikan International Engineering Company INC Firmasına projesi hazırlatılan bu hidroelektrik santralinin, enerji nakil hatları ile Tarsus ve Mersin transformatör istasyonlarının keşif bedeli tespit edilmiştir. Bu bedelin 18 milyon 769 bin doları dış kredi imkânlarıyla temin edilirken, 14,5 milyon lirası özel teşebbüsten ve kalan 14 milyon lirasının da bütçeden karşılanması kararlaştırılmıştır⁴².

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası, Seyhan Nehri üzerinde kurulacak enerji üretimine imkân veren bir baraj ve elektrik tesislerinin finansmanını karşılamak üzere 25 milyon 200 bin dolarlık bir istikrazı (borçlanma) kabul etmiştir. Bu para ile güç santrali tesisi, alçaltıcı ve yükseltici transformatör istasyonlarının kurulması ve Adana, Mersin ve Tarsus sanayi merkezlerine

40 Ömer Çağlar, “Yurdun Elektrik İstihsal Durumu”, **Türk Ekonomisi**, S 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 202-203.

41 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 214-215.

42 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Temmuz ve Ağustos 1951, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 99, Yıl: 9, Eylül 1951, s. 280-281; **Aynı Tarihi**, Sayı No: 236, Yıl: Temmuz 1953, s. 7; Beysan Keyder, “Seyhan Barajının İşletilmesi”, **Türk Ekonomisi**, S 138, Yıl: 12, Aralık 1954, s. 366-367.

ulaşacak transmisyon hatlarının tesis edilmesi düşünülmüştür⁴³. Barajın inşası için Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri Reisliği, 10 milyon lira tutarında kamyon, vagon, taş kırma makinesi ve çeşitli kazıcılar sipariş vermiştir⁴⁴. Seyhan Hidroelektrik Tesislerini işletmek üzere kurulan Çukurova Elektrik TAŞ Ortaklığı ile Bayındırlık Bakanlığı arasında 25 Ağustos 1953 tarihinde imzalanan sözleşmeye göre, Ortaklık hidroelektrik santralinden enerji üretmek, bu enerjiyi Çukurova Bölgesindeki belediyelere ve 500 kilovattı aşan tüketicilere toptan satma imtiyazını elde etmiştir⁴⁵.

Seyhan Barajının temeli 25 Ekim 1953 tarihinde törenle atılırken, Çukurova Elektrik TAŞ, santralin inşasına 16 milyon liralık bir sermaye ile katılmıştır. Barajın inşasını Amerikan Morrison Firması ile Garanti Bankası iştiraklerinden Garanti İnşaat, kontrol görevini de Knappen Tippetts firması üstlenmiş, santralin inşasının 1956 yılında bitirilmesi taahhüt edilmiştir⁴⁶.

Nihayet, 106 milyon lirası iç, 321 milyon lirası dış ödeme olmak üzere toplam 427 milyon liraya mal olan Türkiye'nin 5 büyük barajından biri olan 54 bin kilovatt gücündeki *Seyhan Barajı ve Hidroelektrik Santrali* 284 milyon kilovatt enerji üretmesi için 8 Nisan 1956 tarihinde üretime başlamıştır⁴⁷.

43 “Seyhan Barajı Projesi ve Dünya Bankası İstikrazı”, Çev. Şefik Bilkur, **Türk Ekonomisi**, S 110, Yıl: 10, Ağustos 1952, s. 228; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 261, Yıl: Ağustos 1955, s. 6.

44 Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs 1953, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 121, Yıl: 11, Temmuz 1953, s. 217.

45 **Aydın Tarihi**, Sayı No: 237, Yıl: Ağustos 1953, s. 38; Çukurova Elektrik TAŞ Ortaklığı ile Bayındırlık Bakanlığı arasında yapılan sözleşme 27 Ocak 1954 tarihinde çıkarılan 6236 sayılı Kanunla onaylanmıştır. **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, C 36, 27 Ocak 1954, s. 120; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8625, 4 Şubat 1954.

46 Tataç, “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 381-382; Metin Ergin, “Amerikalı İnşaat Kralı H. Morrison Memleketimizde”, **Türk Ekonomisi**, S 132, Yıl: 12, Haziran 1954, s. 177.

47 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası... s. 10. **Aydın Tarihi**, Sayı No: 269, Yıl: Nisan 1956, s. 7; Muhiittin Kulin, “Tahakkuk Eden Bir Düşünce, Seyhan Bendisi”, Bülten, S 3, Yıl: 1, 15 Nisan 1956, s. 3; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 14, 1. Birleşim, 01.11.1956, s. 7; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 312; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, C 7, 42. Birleşim, 20.02.1959, s. 289.

C. Hirfanlı Hidroelektrik Santralının Kurulması

Kuzeybatı Anadolu'nun hızla artan enerji ihtiyacını karşılayabilmek için Kızılırmak nehri üzerinde kurulacak Hirfanlı Hidroelektrik Santrali Projesinin hava hatları hariç keşif bedeli 80 milyon lira ve yıllık elektrik üretim hacmi 400 milyon kilovat saat olarak tespit edilmiştir⁴⁸. 1958 yılında tamamlanması planlanan Hirfanlı Barajı ve Hidroelektrik Santrali, iki İngiliz firmasına 1954 yılında 96 milyon lira bedelle ihale edilmiştir⁴⁹. Sarıyar'den üç buçuk, Gediz ve Seyhan'dan dört, Kemer'den on bir, Porsuk'tan kırk ve Çubuk'tan dört yüz kat daha fazla büyüklükte olan Hirfanlı Barajının temeli 24 Nisan 1955 tarihinde atılmıştır. İstimlak bedeliyle 120 milyon liraya mal olması hesaplanan Hirfanlı Barajı'nın, Kızılırmak üzerinde kurulacak Kesikköprü, Köprüköy, Kapulukaya, Obruk ve Kargı mevkilerindeki baraj ve diğer santrallerle birlikte temin edeceği enerji toplamı miktarı 2 milyar kilovat saati aşacağı belirlenmiştir⁵⁰.

Kırşehir'e bağlı Kaman kazasının 25 kilometre güneyinde bulunan 316 milyon lira keşif bedelli Hirfanlı Barajı, 1960 yılında işletmeye açılmıştır. Bu barajdan elde edilecek enerji Kırıkkale üzerinden Ankara'ya verilerek Kuzeybatı Anadolu Şebekesini besleyecekken, Kırşehir-Kayseri istikametine çekilecek hatla da doğuda büyük enerji kaynakları ile irtibatın sağlanması düşünülmüştür. Bu sayede Kırşehir, Mucur, Hacıbektaş, Nevşehir, Avanos, Ürgüp ve bilhassa Kayseri gibi önemli merkezlerin konut ve sanayi ihtiyacının karşılanması tasarlanmıştır⁵¹.

D. Demirköprü ve Kemer Hidroelektrik Santrallerinin Kurulması

Türkiye'de akarsulardan en iyi şekilde yararlanabilmek ve bölgelerin iktisadi kalkınmasında etkili olabilmek için DP hükümeti tarafından yeni ve

48 **Türk Ekonomisi**, S 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 72; DP Döneminde inşa edilen beş büyük baraj arasında bulunan Hirfanlı, Sarıyar, Kemer, Demirköprü ve Seyhan'ın özellikleri ile ilgili Bk. Haluk Cillov, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1962, s. 33.

49 **Aydın Tarihi**, Sayı No: 254, Yıl: Ocak 1955, s. 39.

50 **Aydın Tarihi**, Sayı No: 257, Yıl: Nisan 1955, s. 56-57; Hirfanlı Barajının temel atma törenine iştirak eden Devlet görevlileri ve Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu'nun yaptığı konuşma için Bk. **Akşam** 25 Nisan 1955, Sayı No: 13134.

51 Tataç, "Olaylara Bakış, Şubat 1954, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 121-122.

çok kapsamlı bir enerji istihsal programı hazırlanmıştır. Programa göre, 1960 yılına kadar Ege Bölgesinde Mendere ile Gediz, Orta Anadolu'da Kızılırmak üzerinde baraj ve hidroelektrik santrallerinin kurulması planlanmıştır. Gediz üzerinde Demirköprü mevkiinde ve Akçay üzerinde, Kemer'de yapılacak iki büyük baraj ve santralının inşası çalışmaları kredi esasından iki yıl vade ve %5 faizle bir Türk- Fransız inşaat grubuna verilmiştir. Faaliyete geçmesiyle 69 bin kilovat gücünde 200 milyon kilovat saat enerji üretebilecek Demirköprü Santrali 96 milyon lira bedelle 1954 yılında ihale edilmiş, temeli ise 23 Mart 1955 tarihinde atılmıştır. Santralin faaliyete geçmesi ile Turgutlu, Salihli, Ödemiş, İzmir, Manisa, Alaşehir, Kula, Akhisar, Bayındır, Tire, Torbalı, Menemen ve Kemalpaşa'nın şehir ve köylerinin elektrikten istifade edebilmesi düşünülmüştür. 361 milyon lira keşif bedelli Demirköprü Barajının inşaatı büyük ölçüde tamamlanmış, montajının da tamamlanmasının ardından 1960 yılı içerisinde işletmeye açılmıştır. 48 bin kilovat gücünde yılda 145 milyon kilovat saatlik bir enerji üretecek Kemer Santrali ise 70 milyon liraya 1954 yılında ihale edilmiştir, Nazilli, Aydın ve Söke civarının yararlanması kararlaştırılmıştır. Dört yılda tamamlaması düşünülen her iki tesisin maliyeti başlangıçta 150 milyon lira olarak hesaplanmıştır⁵². 143 milyon lirası iç, 173 milyon lirası dış ödeme olmak üzere toplamda 316 milyon liraya mal olan Kemer Barajı ve Hidroelektrik Santrali tesisleri ancak 1958 yılı içerisinde tamamlanarak işletmeye açılmıştır⁵³.

E. Türkiye'nin Çeşitli Yerlerinde Kurulan Termik Santraller

DP Döneminde enerji alanında yapılan faaliyetlerden biri de termik santrallerine önem verilerek bunların genişletilmesi çalışması olmuştur. Ülkenin önemli termik santrallerinden biri olan Çatalağzı Elektrik Santrali, İstanbul'a

52 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 10; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 344; **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, C 7, 40. Birleşim, 20.02.1959, s. 289; Demirköprü Barajının temel atma töreninin ayrıntıları için Bk. **Akşam** 24 Mart 1955, Sayı No: 13102; TC Hükümeti ile Ege Elektrik Türk Anonim Ortaklığı arasında Demirköprü Barajı ve Hidroelektrik Tesislerinin devrine müteallik olarak akdedilen mukavele 1 Eylül 1956 tarihinde kabul edilen 6844 sayılı Kanunla tasdik edilmiştir; **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, C 38, 1 Eylül 1956, s. 1479; **Resmi Gazete**, Sayı No: 9403, 10 Eylül 1956; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 244, Yıl: Mart 1954, s. 30; **Türk Ekonomisi**, S 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 72; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 256, Yıl: Mart 1955, s. 40.

53 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 10.

enerji nakline başladıktan sonra 80 bin kilovat gücünde bulunan Silahtarağa Elektrik Santraline bağlanmış, güzergâhındaki İzmit'e günde 5 bin, İstanbul'a gündüzleri 25 bin, akşamları ise 100 bin kilovat enerji vermiştir. Silahtarağa Elektrik Santrali, elektrik üretiminde günde 600 ton yıkanmış kömür harcarken, Çatalağzı Elektrik Santralinin devreye girmesiyle bu miktar 200 tona inmiş, buna taşıma ve nakliye ücretlerinden sağlanan verimlilik de ilave edildiğinde yılda 1,5 milyon liralık tasarruf sağlamıştır⁵⁴.

İstanbul'a elektrik akımı vererek hattın geçtiği çevreyi ekonomik yönden canlandıran Çatalağzı Elektrik Santrali, Etibank İdare Meclisi'nin kararı ve İşletmeler Bakanlığının onayı ile 1 Ocak 1953 tarihinden itibaren doğrudan Etibank'a bağlanmıştır⁵⁵. 60 bin kilovat gücünde olan Çatalağzı Santralinin 120 bin kilovata çıkarılması konusunda 6 Ağustos 1953 tarihinde Etibank Genel Müdürü Cemil Gökşen ve santralin kurucusu olan İngiliz Metropolitan Wickers Firması temsilcileri arasında bir anlaşma imza edilmiştir. Bu anlaşma ile yılda 250 milyon kilovat saat enerji üreten santralin genişletilme çalışmalarının tamamlanması ardından üretim hacmini 500 milyon kilovat saatin üzerinde enerjiye yükseltmesi kararlaştırılmıştır⁵⁶.

20 bin kilovat gücünde üç adet türbin-jeneratör grubundan oluşan Çatalağzı Termik Santralinin genişletilme çalışmalarının temeli, üçüncü Menderes Hükümeti'nin 17 Mayıs 1954 ile 6 Aralık 1954 tarihleri arasında İşletmeler Bakanı olan Fethi Çelikbaş, milletvekilleri, Etibank, Sümerbank ve Ereğli Kömür İşletmesi genel müdürlerinin katılımıyla Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından 1 Haziran 1954 tarihinde atılmıştır⁵⁷.

54 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 230, Yıl: Ocak 1953, s. 15; Çatalağzı Elektrik Santralinin genişletilme işinin Etibank tarafından bir yabancı firmaya sipariş edilmesi Bakanlar Kurulunun 11 Haziran 1953 tarih ve 4/946 sayılı Kararı ile belirlenmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 8-Sıra No: 5.

55 Tataç, "Olaylara Bakış, Aralık 1952, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 26; Çatalağzı Elektrik Santralinin Etibank'a bağlanmasından sonra işçilerin daha fazla mesai yapmasına izin verilmesi 20.02.1954 tarih ve 4/3980 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile tespit edilmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 137-Dosya No: 96-Sıra No: 12.

56 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 237, Ağustos 1953, s. 15; Tataç, "Olaylara Bakış, Ağustos 1953", **Türk Ekonomisi**, S 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 310.

57 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 247, Yıl: Haziran 1954, s. 1-2; **Akşam** 2 Haziran 1954, Sayı No: 12812.

39 milyon 904 bin lira harcanan Zonguldak Çatalağzı Elektrik Santralının 60 bin kilovat gücündeki ikinci kısım tesisleri 31 Mart 1956 tarihinde hizmete açılarak üretim kapasitesini 600 milyon kilovatsaate yükseltmiştir. Ayrıca Çatalağzı-Karabük-Ankara Hava Hattı ve Ankara Transformator Merkezi ise 5 Nisan 1956'da hizmete açılmıştır⁵⁸.

DP Hükümeti tarafından Manisa İli sınırları içerisinde kurulan termik santrallerinden biri de Soma Termik Santralidir. Daha önceki yatırımlara benzer şekilde ihalesi yapılan Soma Termik Santralinin mukavele protokolü Etibank ile Fransız Alstom Firması yetkilileri arasında 3 Mart 1954 tarihinde imzalanmıştır. Dış ödemeler dışında 22 milyon liraya mal olacak 40 bin kilovat gücündeki bu yeni tesisin faaliyete geçmesiyle santralin üretim kapasitesinin 60 bin kilovata ulaştırılması tasarlanmıştır. Toz kömür artıklarından yararlanılması suretiyle elektrik üretebilecek tesisin İzmir, Manisa, Balıkesir, Aydın illeri ile kasabalarının her türlü sanayi tesislerinin enerji ihtiyacının karşılanması düşünülmüştür⁵⁹. Soma Termik Santrali 49 milyon 330 bin lira harcanarak 1958 yılında hizmete açılırken, üretim kapasitesi 250 milyon kilovatsaati bulmuştur⁶⁰.

Ayrıca 60 bin kilovat kapasitede bulunan ve 1955 yılında tamamlanması tasarlanan Tunçbilek Termik Santralinin, 11 Aralık 1953'de Alman AEG firmasına ihale edilip 17 Eylül 1954 tarihinde temelinin atılması, Kuzey Batı Anadolu Bölgesinin enerji kaynaklarının geliştirilmesinde önemli bir merhaleyi oluşturmuştur. Linyit tozunun yakılmasıyla elektrik enerjisi sağlayacak ve 30 milyon liraya mal olacak bu santralle bir yandan Kütahya, Afyon şehirleriyle bu bölgede kurulacak azot fabrikasının enerji ihtiyacı giderilecekken, öbür yandan hava nakil hatları ile Adapazarı Çatalağzı-Sakarya şebekesine enerji aktarımının gerçekleştirilmesi planlanmıştır⁶¹.

58 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 12; **Aynı Tarihi**, Sayı No: 268, Yıl: Mart 1956, s. 85; **Bülten**, S 3, Yıl: 1, 15 Nisan 1956, s. 3.

59 **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 29-Dosya No: 170-Sıra No-6; **Aynı Tarihi**, Sayı No: 244, Mart 1954, s. 4-5; Soma Termik Santralinin Etibank'ça genişletilme çalışmaları 21 Ekim 1953 tarih ve 4/1667 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kararlaştırılmıştır. **BCA**, Fon No:30 18 1 2-Kutu No: 133-Dosya No: 84-Sıra No: 6.

60 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 12.

61 İsmail İşmen, "Tunçbilek Santrali", **Türk Ekonomisi**, S 138, Yıl: 12, Aralık 1954, s. 365; **Türk Ekonomisi**, Sayı No: 138, Yıl: 12, Aralık 1954, s. 364; Tunçbilek Santralinin temel

57 milyon 711 liraya mal olan Türkiye'nin 60 bin kilovat gücündeki önemli termik santrallerinden biri olan Kütahya ili sınırları içerisinde bulunan Tunçbilek Termik Santrali 20 ay gibi kısa bir sürede tamamlanarak 8 Nisan 1956'da hizmete açılmıştır. Yıllık 400 milyon kilovatsaat gücünde elektrik üretecek olan bu santralin 7 Şubat'ta birinci bloğu, 27 Mart'ta ikinci bloğu işletmeye açılarak enterkoneksiyon şebekesiyle Eskişehir, Bursa ve İzmit'e elektrik vermeye başlanmıştır⁶².

Bu dönemde inşa çalışmaları sürdürülen 86 bin kilovat gücündeki İstanbul Silahtarğa Termik Santrali tesisleri ise 21 Milyon 720 bin lira harcanmak suretiyle 26 Şubat 1956'da tamamlanarak 130 bin kilovat gücünde bir kapasite ile yeniden faaliyete geçirilmiştir⁶³.

DP döneminde genişletilme çalışmalarına giren bir başka termik santrali de İzmir Termik Santralidir. İzmir Termik Santralinin genişletilme çalışmalarına 13 milyon 240 bin lira harcanarak santralin gücü 40 bin kilovata çıkarılırken, üretim kapasitesi 160 milyon kilovatsaate yükseltilmiştir⁶⁴.

F. Türkiye'nin Farklı Bölgelerinde Kurulan ve Kurulmakta Olan Hidroelektrik Santralleri

Türkiye'de kurulan termik santrallerinin yanı sıra ihtiyaca binaen farklı birçok bölgede barajlar ve hidroelektrik santralleri de kurulmuştur. EİEİ, Türkiye'nin elektriğe kavuşması için 17 hidroelektrik santrali ile enerji nakil hatlarının inşası için maliyeti takriben 396 milyon liraya ulaşan içerisinde bir renkli haritanın da yer aldığı yeni bir planı tanzim etmiştir. Ayrıca, Bayındırlık Bakanlığı, elektrik santral ve tesislerine ait projelerin tanzimine dair bir yönetmeliği 7 Eylül 1951 tarihinde Resmi Gazetede yayınlamıştır⁶⁵.

atma töreninde konuşan Başbakan Menderes'in ifade ayrıntıları için Bk. **Akşam** 18 Eylül 1954, Sayı No: 12915; Kuzey Batı Anadolu'nun enerji faaliyetlerinde 510 kilometrelik hava hatının Etibank tarafından bir yabancı firmaya sipariş edilmesi, 11 Haziran 1953 tarih ve 4/947 sayılı Bakanlar Kurulu Kararınca belirlenmiştir. **BCA**, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 48-Sıra No: 6.

62 **Aydın Tarihi**, Sayı No: 269, Yıl: Nisan 1956, s. 53; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 12.

63 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11; **Aydın Tarihi**, Sayı No: 267, Yıl: Şubat 1956, s. 45-46.

64 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13.

65 Tataç, "Olaylara Bakış, 15 Ağustos ve 30 Eylül 1951, Bayındırlık Ekonomisi", **Türk**

Hazırlanan bu projelerle ilgili bilgileri Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 1 Kasım 1951 tarihli TBMM'nin açılış konuşmasında gündeme getirmiştir. Bayar, Konya ve civarına Göksu Nehrinden, Erzurum'a Tortum şelalelerinden, Isparta ve civarına Eğirdir göl ayağından, Elâzığ ve civarına Hazar Gölünden bol ve ucuz enerji sağlayacak hidroelektrik santrallerinin inşaat projelerinin ihalelerinin yakında yapılacağını müjdelemiştir⁶⁶.

9 Mart 1951 tarihinde kurulan ikinci Menderes Hükümeti'nde 17 Mayıs 1954 tarihine kadar görev yapan Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, 1952 yılı imar faaliyetleri hakkında Cumhurbaşkanı Bayar'ın açıklamalarına benzer şekilde basına verdiği bilgilerde ihalelerinin tamamlanmasının ardından, Erzincan, Konya, Erzurum, Isparta, Elazığ illeri merkez ve çevresine elektrik enerjisi verecek olan Girlevik, Göksu, Tortum, Kovada ve Hazar Gölü santrallerinin inşasına başlandığını ifade etmiştir⁶⁷.

Cumhurbaşkanı Bayar, TBMM'nin 1 Kasım 1952 tarihindeki açılış konuşmasında Türkiye'de enerji alanında yaşanan gelişmeleri ortaya koymuştur. Bayar, Uşak, Gediz, Emet ve Simav şehir ve kasabalarının elektrik ihtiyacını karşılayacak, Kütahya Kayaköy Hidroelektrik Santralinin ihaleye çıkarıldığını, Çatalağzı Elektrik Santralinin tam kapasite ile çalıştığını ve Ereğli-İstanbul arasında inşa edilen enerji nakil hatlarının tamamlanarak işletmeye açıldığını bildirmiştir⁶⁸.

Bu arada 7 Nisan 1950'de ihalesi yapılmış 3.180 kilovat gücündeki Hatay yöresine enerji verecek olan Defne-Harbiye Hidroelektrik Santralinin inşa çalışmalarının 1953 yılında tamamlanmasının ardından 27 Kasım 1954 tarihinde devir-teslimi gerçekleşmiştir. 3.750 bin liraya mal olan bu santralin ürettiği enerjiden Antakya, İskenderun, Kırıkhan, Beylan, Harbiye, Soğukoluk ve Nergizlik havalisinin istifade etmesi düşünülmüştür⁶⁹.

Ekonomisi, S 100, Yıl: 9, Ekim 1951, s. 314; 7 Eylül 1951 tarihli Yönetmeliğin ayrıntıları için Bk. **Resmi Gazete**, Sayı No: 7904, 7 Eylül 1951.

66 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 10.

67 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 227, Yıl: Ekim 1952, s. 22; Tataç, "Olaylara Bakış, Ocak 1953, Bayındırlık Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 59.

68 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 17, 1. Birleşim, 01.11.1952, s. 10-11.

69 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 253, Yıl: Aralık 1954, s. 6; Nafia Vekili Kemal Zeytinoğlu'nun 3 Aralık 1954 tarihinde Ankara radyosuna Türkiye'de inşa edilen hidroelektrik santralleri hakkında verdiği ayrıntılı bilgi için Bk. **Ayın Tarihi**, Sayı No: 253, Yıl: Aralık 1954, s. 9.

Başbakan Adnan Menderes, 7 Ocak 1953 tarihinde İstanbul Ticaret Odasını ziyaretinde verdiği demeçte, hidroelektrik santrallerinin inşa çalışmalarını değerlendirmiş, 12 hidroelektrik santralinden başka yeni projeler üzerinde çalıştıklarını söylemiştir⁷⁰. Benzer ifadeleri 18 Şubat 1953 günü bütçe görüşmeleri esnasında yaptığı bir konuşmada da dile getiren Menderes, “*Bugün elimize aldığımız ve üzerinde çalışmakta bulunduğumuz 12 baraj, 1956’da bize bir milyar kilovat saat elektrik istihsalini mümkün kılacaktır. 1957’de tekrar bir milyar kilovat saatlik bir enerji istihsalini mümkün kılacak barajların inşasına, şu önümüzdeki aylarda yeniden ve tekrar başlamamız lazım gelir*” diyerek yeni elektrik santrallerinin inşası ile artırılacak elektrik üretiminin yeterli olmadığına işaret etmiştir⁷¹.

9 Mart 1951’den 27 Mayıs 1960 tarihine kadar II, III, IV ve V. Menderes hükümetlerinin Maliye Bakanı olan Hasan Polatkan, 1953 yılı bütçe müzakerelerinin açılışı münasebetiyle TBMM’de yaptığı bir konuşmada, inşa edilmekte olan hidroelektrik santrallerinin üretim kapasitelerinin Adnan Menderes’in ifadesinde belirttiği gibi, 1 milyar kilovat saate yakın bulunduğunu söylemiştir. Polatkan, etütleri tamamlanmış veya tamamlanmak üzere bulunan baraj ve hidroelektrik santrallerinin devreye girmesi ile yeniden 1 milyar kilovat saate yakın bir enerji daha elde edileceğini ifade etmiştir⁷².

İnşa edilen hidroelektrik santralleri sayesinde elektrik üretimi günden güne artarken, 1951 yılının Eylül ayı itibariyle Etibank’ın elinde bulunan elektrik santrallerinin sayısı 17’dir⁷³. Aynı yılda 369 şehir santralının 423.242 kilovatlık kurulu gücünden 887 milyon 922 bin kilovat saatlik bir enerji elde edilmiştir. Bu enerjinin %67’si taşkömüründen, %16’sı linyitten, %5’si su

70 **Ayın Tarihi**, Sayı No: 230, Yıl: Ocak 1953, s. 8.

71 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 20, 46. Birleşim, 18.02.1953, s. 438.

72 **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 303; “Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın Bütçe Müzakereleri Açış Nutku”, **Türk Ekonomisi**, S 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 44.

73 **İktisadi Yürüyüş**, C 12, S 281, Yıl: 12, 20 Eylül 1951, s. 70; 1951 yılı itibariyle Türkiye’nin kurulu enerji gücü 423.200 kilovat iken bunun 96.053 kilovatı Etibank’a aittir. Böylece Etibank’ın Türkiye enerji gücüne hissesi %22,6’dır. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 10.

gücünden %4'dü de farklı türde yakıttan üretilmiştir. Ayrıca, 1950'de ülkede nüfus başına üretilen enerji miktarı 38 kilovat saat iken, bu rakam 1951'de 45 kilovat saate çıkmıştır. Aynı yılda kişi başına düşen elektrik miktarı Norveç'te 4.940, ABD'de 2.600, İtalya'da 520 ve Yunanistan'da 85 kilovat saate ulaşmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin aydınlatma imkânlarından yararlanılmasına gelince, ülke nüfusunun %13'ü elektrik, %67'si gaz lambası ve %20'si kandil aydınlatmasından faydalanmıştır⁷⁴.

Verilen bu rakamlar ülke nüfusunun çok azının elektrik imkânlarından yararlandığını gösterirken, elektrifikasyon programına dâhil çeşitli projelerin yatırım ve finansmanı için 1956 yılı sonuna kadar 807 milyon liraya gerek duyulmuştur. 807 milyon liranın 1952 yılı sonuna kadar yapılan yatırımlarla ancak 413 milyon lirası kullanılmış, projelerin tamamlanması için 394 milyon liraya daha ihtiyaç duyulmuştur⁷⁵.

Projelerinin düzenlenmesinde elektrik enerjisi alanında yetkili devlet kuruluşları görev almıştır. Sarıyar ve Seyhan hidroelektrik santralleri ile Gediz amenajmanı ve Hazar gölü projelerinin hazırlanması çalışmalarını gerçekleştiren EİEİ dışında Türkiye'de elektrik enerjisi sorunlarıyla ilgilenen çeşitli resmi kuruluşlar vardır. Bu kuruluşlardan ilki, Erzurum-Tortum, Konya-Göksu, Kütahya-Kayaköy, Siirt-Botan, Maraş-Ceyhan, Isparta-Kovada, Rize-İkizdere, Kayseri-Sızır hidroelektrik tesislerinin hazırlanması çalışmalarını yürüten, şehir ve belediye santralleri ile elektrik şebekelerini meydana getirerek bunların finansmanını sağlayan İller Bankasıdır. İkincisi, Zonguldak Çatalağzı Termik Santrali, Kütahya Tunçbilek Termik Santrali, Manisa Soma Termik Santrali, Elazığ Hazar Hidroelektrik Santrali⁷⁶, Antalya Kepez Hidroelektrik Santrali ve Ankara Kesikköprü Hidroelektrik Santrali ile enerji nakil hatlarının inşaa çalışmalarını yürüten *Etibank ve Devlet Su İşleri*'dir. Üçüncüsü, İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri, Samsun gibi şehirlerin elektrik santrallerini işleten, elektrik tesisleri kurma ve işletme hakkını yürüten *Belediyeler*dir. Bu

74 İsmail İşmen, "Elektrik İşlerimiz ve Enerji Bankası", **Türk Ekonomisi**, S 119, Yıl: 11, Mayıs 1953, s. 140.

75 İşmen, a.g.m., s. 141; Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın ülkenin çeşitli yerlerinde kurulan elektrik santralleri hakkında 1 Kasım 1953 tarihinde TBMM'nin açılış konuşmasında verdiği ayrıntılı bilgiler için Bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, C 25, 1. Birleşim, 01.11.1953, s. 8.

76 Bu santral İller Bankası ve Etibank İş birliği ile inşaa edilmiştir.

kurumların dışında elektrik üretim ve dağıtım işlerine ait imtiyaz ve şartnamelerin kontrolünü sağlayan *Bayındırlık Ortaklık ve Kurumları Dairesi Reisliği* ile Seyhan Hidroelektrik Projesi, Erzincan-Girlevik, Amasya-Durucasu santralleri gibi bazı hidroelektrik santrallerinin finansmanını veya inşaatını üzerine alan *Bayındırlık Bakanlığı Su İşleri Reisliği* mevcuttur⁷⁷.

Türkiye’de enerji sorunlarıyla ilgilenen kurumlar faaliyetlerini sürdürürken, enerji işlerini yeni ihtiyaçlar karşısında programlaştırarak koordine etmek ve gerekli tavsiyelerde bulunmak amacıyla Bayındırlık Bakanlığının girişimi ile 6 Nisan-10 Nisan 1953 tarihleri arasında *Birinci İstisari Enerji Kongresi* toplanmıştır. Kongreye Bakanlık temsilcileri, iktisadi devlet teşekkülleri, büyük elektrik işletmeleri, üniversiteler, teknik okul temsilcileri, serbest meslek erbabı kişiler ve ilim adamları iştirak etmiştir. Üç ayrı komisyon ve bir genel oturum halinde çalışmalarını yürüten Kongrede, Türkiye’nin elektrik enerjisi durumu, muhtelif bölgelerdeki elektrik enerjisi ihtiyacı ve bu ihtiyacın karşılanması için ele alınacak santraller konusunda değerlendirmeler yapılmıştır⁷⁸.

Enerji sorunlarının ele alındığı Birinci Enerji Kongresinden sonra Başbakan Adnan Menderes, 1 Aralık 1953 tarihinde bir Amerikan dergisinin muhabirine verdiği mülakatta, Sarıyar ve Seyhan hidroelektrik santralleri ile birlikte orta büyüklükte inşa edilen 12 adet hidroelektrik santralinin yanına iki adet büyük hidroelektrik santralinin daha ilave edileceğini ileri sürmüştür⁷⁹.

Bu ifadelerin ardından Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinoğlu, yeni inşa edilen hidroelektrik santralleri ile ilgili basına verdiği bilgide, 300 milyon liraya mal olacak Gediz Nehri üzerinde Demirköprü (Manisa), Kızılırmak üzerinde Hirfanlı (Kırşehir), Akçay üzerinde Kemer (Aydın) ve Yeşilirmak (Tokat) üzerinde Almus barajlarının inşası için gerekli yatırım imkânlarının sağlanmaya çalışıldığını söylemiştir⁸⁰.

77 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâiyhası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, C S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 8-10; İşmen, a.g.m., s. 141; 2 Milyon 375 bin lira masraf yapılarak 1954 yılında faaliyete geçirilen Girlevik Hidroelektrik Santrali 2 bin kilovat kurulu ve üç bin kilovat nihai gücünde olup üretim kapasitesi 15 milyon kilovatsaatten ibarettir. **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâiyhası..., s. 11.

78 Ziya Tataç, “Olaylara Bakış, Mayıs 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 121, Yıl: 11, Temmuz 1953, s. 214-215.

79 “Amerikan Dergisinin Başvekile 36 Sual”, **Türk Ekonomisi**, S 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 365.

80 **Aynı Tarihi**, Sayı No: 242, Yıl: Ocak 1954, s. 51; **Akşam**, 25 Haziran 1954, Sayı No: 12833.

DP döneminde büyük hidroelektrik santrallerin kurulması amaçlandığından 18 Aralık 1953 tarih ve 6200 sayılı *Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun* ile Bayındırlık Bakanlığına bağlı olarak *Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü* (DSİ) kurulmuştur. DSİ yeraltı ve yerüstü sularının tek ve çok amaçlı kullanımı, bataklıkların kurutulması, baraj ve hidroelektrik santrallerin planlanması, projelendirilmesi, inşa edilmesi ve yönetiminden sorumlu bir kuruluştur⁸¹.

Faaliyete geçirilecek olan 70 bin kilovat kapasitesinde Demirköprü, 100 bin kilovat gücünde Hirfanlı, 48 bin kilovat gücünde Kemer ve 5 bin kilovat gücünde Almus hidroelektrik santrallerinden yılda 750 milyon kilovat saat elektrik enerjisinin üretilmesi beklenmiştir. 1950 yılından itibaren İller Bankası, maliyeti 78 milyon 618 lirayı bulan, 232 elektrik tesisinin ihalesinden 83 adedini, yaptığı 26 milyon lira masrafla tamamlamıştır. Yine İller Bankası tarafından 15 milyon lira harcanmak suretiyle inşa edilecek orta büyüklükte altı adet hidroelektrik santralının tamamlanması ile Van, Niğde, Ordu, Giresun ve Kastamonu'nun önemli sanayi merkezlerinden olan Taşköprü ve Tosya gibi yerlerin enerji ihtiyacının karşılanması düşünülmüştür⁸².

Bu hidroelektrik santralleri dışında Kızılırmak üzerinde yılda 150 milyon kilovatsaat enerji üretecek 35 bin kilovat gücündeki Kargı Hidroelektrik Santrali, yine aynı ırmak üzerinde yılda 200 milyon kilovat saat enerji üretecek 50 bin kilovat gücündeki Kesikköprü Santrali, Akseki'deki boksit madenlerinin işletilmesi için gerekli enerjiyi temin edecek 25 bin kilovat gücündeki Manavgat-Homa Hidroelektrik Santrali projesinin düzenlenmesi çalışmalarına başlanmıştır⁸³.

Benzer şekilde, Van ve Muradiye şehirlerinin elektrik ihtiyacını karşılayacak Bendimahi-Van Hidroelektrik Santrali; Tavas ve Kızılcabölük civarındaki köylerin ihtiyacını temin edecek 2.500 kilovat gücünde Yenidere-Kızılcabölük-Tavas Hidroelektrik Santrali; Tosya'daki sanayinin enerji ihtiyacını karşı-

81 **TBMM Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, C 36, 18 Aralık 1953, s. 32; **Resmi Gazete**, Sayı No: 8592, 25 Aralık 1953

82 Maliye ve Tetkik Kurulu, "1954 Mâlî Yılı Bütçe Lâyihasına Ait Gereççe", **Türk Ekonomisi**, S 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 42; DP, **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara 1954, s. 64.

83 **Türk Ekonomisi**, S 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 73.

layacak 550 kilovat gücünde Deringöz- Tosya Santrali; Yozgat şehrinin enerji ihtiyacını sağlayacak 550 kilovat gücünde Karanlıkdere-Yozgat Hidroelektrik Santralinin projelendirme çalışmaları tamamlanmıştır. Bu hidroelektrik santrallerinin yanı sıra Denizli civarının enerji ihtiyacı için gerekli 4.500 kilovat gücündeki Halkapınar-Denizli; Fethiye ve civarında bulunan maden ocaklarının enerji gereksinimi için 2.500 kilovat gücünde Kargı-Fethiye; Taşköprü Kendir Fabrikası ve şehrin enerji ihtiyacı için Gökırmak-Taşköprü santralleri 1954 yılında ihaleye çıkarılması düşünülen hidroelektrik santralleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca, Niğde ve Bor şehirleriyle burada kurulması planlanan çimento fabrikasının enerji ihtiyacı için 1.500 kilovat gücünde Ecemit-Niğde santralleri; Sivrihisar ve çevresinin enerji ihtiyacının giderilmesi için 500 kilovat gücünde Düden-Sivrihisar; Antalya ve civarında kurulması tasarlanan kauçuk fabrikasının enerji ihtiyacı için 2.500 kilovat gücünde Kepez-Antalya; Tatvan ve civarı enerji ihtiyacını karşılayacak olan Kotum-Tatvan Hidroelektrik santralleri de 1954 yılında ihaleye çıkarılması düşünülen diğer hidroelektrik santralleri arasında yer almıştır. Projeleri ve inşası ele alınmış olan bu tesislerin önemli bir kısmının 1956 yılında, kalanının da 1956-1960 yılları arasında hizmete girmesi planlanmıştır⁸⁴.

Üretilen elektriğin tüketim merkezlerine ulaştırılması için 1952 yılında işletmeye açılan 306 km uzunluğunda 154 kilovatlık Ereğli- İstanbul elektrik nakil hattı ile 52 km uzunluğunda 66 kilovatlık hat ve 100 kilometre uzunluğundaki 33 kilovatlık hatta 30 milyon lira harcanmıştır. Bu hatlara ilave olarak 470 kilometre uzunluğunda 154 kilovatlık, 412 kilometre uzunluğunda 66 kilovatlık ve 270 kilometre uzunluğunda 33 kilovatlık olmak üzere toplamda 1.152 kilometre uzunluğundaki hava hattının inşa çalışmaları da sürdürülmüştür. Ayrıca, Batı Anadolu ve Kuzey Batı Anadolu bölgesinde toplam 1.025 kilometre uzunluğunda 154 kilovatlık, 370 kilometre uzunluğunda 66 kilovatlık ve 350 kilometre uzunluğunda 33 kilovatlık enerji nakil hatlarının sözleşmesi imzalanarak inşaatına başlanmıştır. Bu hatlardan inşa süreçleri devam edenlere 50 milyon lira, inşaları sözleşmeye bağlanmış olanlara da 75 milyon lira harcanması planlanmıştır. DP Hükümeti 1953 yılının sonuna kadar yaklaşık 400 milyon lira masraf ettiği enerji yatırımlarına ilerleyen süreçte 650 milyon lira daha harcamayı programlaştırması sayesinde yalnız enerji konusunda

84 **Türk Ekonomisi**, S 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 73.

gerçekleştirdiği ya da gerçekleştireceği yatırımların toplamı 1 milyar lirayı aşacağı tahmin edilmiştir⁸⁵.

Türkiye'nin hemen bütün bölgelerine yapılan elektrik enerjisi yatırımları Menderes'in 24 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'de açıkladığı 3. Hükümet Programında gündeme taşınmıştır. Menderes ifadelerinde. “*Geçen dört yıl zarfında maziden intikal edip gelen çeşitli zorluklar ve kötü ihtiyatlar ciddi gayretlerimizle birer birer yenilerek yurdun her tarafında hususi teşebbüsünde müessir iştirakleriyle yeni yeni fabrikaların termik ve hidroelektrik santrallerinin, baraj ve benzeri muazzam tesislerin temelleri atılmış ve inanılmaz bir şevk ve gayretle bunların inşalarına girişilmiştir* diyerek başta elektrik enerjisi olmak üzere yapılan bütün yatırımların büyük bir istek ve çaba ile gerçekleştiğine işaret etmiştir⁸⁶.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, TBMM'nin 1 Kasım 1954 tarihli açılış konuşmasında enerji yatırım çalışmalarının sürdürülmesi halinde 1954 yılından sonraki dört yıl içerisinde şehir ve kasabaların elektrik ihtiyacının önemli ölçüde giderileceğini, akabinde de köylerin elektriklenmesi işine başlanacağını belirtmiştir⁸⁷.

Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın 1955 yılı bütçe müzakereleri münasebetiyle TBMM'de yaptığı konuşmada verdiği bilgilere göre, Türkiye'nin sanayileşmesi ile iş ve üretim hacminin artırılmasında büyük önemi olan elektrik enerjisi konusu 1950 yılına kadar ihmal edilmiştir. Bu yüzden nehirlerden yararlanarak ucuz ve bol miktarda elektrik üretimi yapılamadığından mazot veya kömürle işleyen sınırlı miktardaki şehir ve kasaba santral-

85 Maliye ve Tetkik Kurulu, “1954 Mali Yılı Bütçe Lâyihasına ait Gerekeç”, **Türk Ekonomisi**, S 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 42-43; Elektriğin demiryollarında kullanıma başlanması çalışmaları ile ilgili Devlet Demiryolları Genel Müdürü Zihni Üner'in ifadeleri için Bk. Zihni Üner, “Demiryollarında Elektrifikasyon”, **Türk Ekonomisi**, S 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 47.

86 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: F, C 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s. 31; İsmail Arar, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968, s. 270; Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Şirketi Yayınları, Ankara 1991, s. 176.

87 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 2, 1. Birleşim, 01.11.1954, s. 12; Cumhurbaşkanı Bayar'ın 1 Kasım 1955 tarihinde TBMM'nin 2. Toplanma yılının açılış konuşmasında barajlar ve elektrik santrallerinin gelişme durumu ile ilgili verdiği bilgiler için Bk. **TBMM, Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, C 8, 1. Birleşim, 01.11.1955, s. 10.

leri ile Çatalağzı-Termik Santralinden üretilen yıllık elektrik enerjisi miktarı 1950 yılı başlarında 790 milyon kilovat saatte kalmıştır. O tarihlerde Türkiye’de nüfus başına düşen elektrik enerjisi miktarı 38 kilovat saatken, bu miktar Norveç’te 5.700, Kanada’da 4.330, ABD’de 2.940, İsveç’te 2.880, İsviçre’de 2.670, İngiltere’de 1.170, İspanya’da 295, Bulgaristan’da 190, Yugoslavya’da 163 ve Yunanistan’da 114 kilovat saattir⁸⁸.

Bakan Polatkan, verilen bu rakamlarla ülkenin elektrik gücü ve üretimi bakımından ne derece geri bırakıldığını belirttikten sonra, 1950 yılından sonra DP Hükümetlerinin bu durumu göz önüne getirerek birçok elektrik santralleri inşasına giriştiğine işaret etmiştir. Bakana göre 15 adet orta ve 5 adet büyük ölçekte inşa edilen hidroelektrik santrallerinin çalışmaları yürütülmüş, düşük kalite kömür ve linyitle çalışan İkinci Çatalağzı, Tunçbilek ve Soma termik santralleri inşa çalışmaları gerçekleştirilmiş, 1956-1958 yılları arasında bu santrallerin açılması planlanmıştır. Yapılan çalışmaların maliyet bedeli 430 milyon lirası dış finansman kaynakları olmak üzere toplamda 900 milyon lirayı bulmuştur. Öte yandan İller Bankası 366 şehir ve kasaba ile 13 mıntıka hidroelektrik santralinin inşasına başlamış, bunlardan 33 milyon lira değerindeki 165 tanesini, 1954 yılında işletmeye açarken, 95 milyon lira değerindeki 214 santralin de inşa çalışmalarını sürdürmüştür. Ayrıca, 30 milyon lira masrafla 458 km’lik Çatalağzı-İstanbul hattına ilaveten, 125 milyon lira harcanmak suretiyle toplamda 3.546 kilometrelik hatların inşasına başlanmış, bunların 289 kilometrelik kısmı tamamlanmıştır. Yapılan bu çalışmalar sonucunda elektrik üretimi 1954 yılının sonunda 1,5 milyar kilovat saate yükselerek 1950 yılına göre %100 artmıştır. İnşa edilen santrallerin faaliyete geçirilmesi ile de bu rakamın 3 milyar kilovat saati aşacağı tahmin edilmiştir. Bunlara ilaveten Kızılırmak, Sakarya, Yeşilirmak, Büyük Menderes, Göksu, Aksu, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde ve muhtelif yerlerde 20’ye yakın baraj ve hidroelektrik tesislerinin projeleri üzerinde çalışılmıştır⁸⁹.

Bir kısım hidroelektrik tesislerinin projeleri üzerinde çalışmalar sürdürülürken, enerji faaliyetlerinin bir şube halinde sevk ve idare edilmesi için

88 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 205; “Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın 1955 Yılı Bütçe Nutku”, **Türk Ekonomisi**, S 141, Yıl: 13, Mart 1955, s. 69; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 263, Yıl: Ekim 1955, s. 71-72.

89 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 205-206; “Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın 1955 Yılı Bütçe Nutku”, **Türk Ekonomisi**, S 141, Yıl: 13, Mart 1955, s. 69-70; **Ayın Tarihi**, Sayı No: 263, Yıl: Ekim 1955, s. 71-72.

ayrı bir Bakanlık kurulması yolunda çalışmalar başlatılmıştır⁹⁰. Bu arada yılda 185 milyon kilovat saat enerji üretebilecek 27 bin kilovat gücündeki Antalya *Kepez Hidroelektrik Santrali, Antalya ve Havalisi Elektrik Santralleri TAŞ* namına Etibank tarafından yapılmıştır. Projenin iç ve dış finansman toplamı 40 milyon lira olup 1961 yılı içerisinde hizmete açılmıştır⁹¹. Yine Etibank'ın Devrek-Çaycuma arasında 50 kilometre uzunluğunda ve 15 bin volt gücünde Filyos-Çaycuma-Devrek enerji hattının inşası çalışmalarının 1954 yılı sonlarına doğru tamamlanması planlanmıştır⁹².

Ayrıca üretilen enerjinin tüketim merkezlerine naklini gerçekleştirmek için inşa edilen yüksek gerilimli enerji nakil hatlarının uzunluğu 1949 yılında 310 kilometre iken, 1959 yılında bu uzunluk 3 bin 310 kilometreye yükselmiş, 670 kilometre hattın inşasına da devam edilmiştir. Benzer şekilde, devre uzunluğu 2 bin 130 kilometre olan yeni bir nakil hattı şebekesi de ihale edilmiştir. 1950 yılından sonra başlanan ve tamamlanan yüksek gerilim enerji nakil hatlarının maliyeti 177 milyon liraya, inşa halindeki hatlarla ele alınmış olan enerji nakil hatlarına yapılacak masrafların maliyetinin ise 400 milyon liraya ulaşması hesaplanmıştır.⁹³

İnşalarına devam eden Kesikköprü, Almus baraj ve santrallerinden başka Giresun Ordu ve civarı için Harşit, Malatya ve civarı için Bulam, Van havalisi için Engil, Iğdır ve Tuzluca civarı için Kiti, Çukurova bölgesi için Ceyhan II. kademe hidroelektrik santrallerinin projeleri tamamlanmıştır. Çukurova bölgesinde Kadıncık, Kızılırmak üzerinde Boyabat hidroelektrik santrallerinin etütlerine devam edilmiştir⁹⁴.

Enerji konusunda tamamlanan projeler için hükümetlerce yapılan harcamaların toplamı 1958 yılı itibariyle 600 milyon lirası iç ödeme, 400 milyon

90 Enerji alanında bir bakanlık kurulması yolunda Menderes'in 14 Aralık 1955 tarihinde TBMM'de açıkladığı 4. Hükümet Programı'nda verdiği bilgiler için Bk. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, C 8, 14. Birleşim, 14.12.1955, s. 254.

91 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13; **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 12;1950-1956 yılları arasında barajlar ve bunların ürettiği enerji miktarları hakkında bilgi almak için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 74-Dosya No: 471-Sıra No: 12.

92 Tataç, "Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 312.

93 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ..., s. 13.

94 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 13.

lirası da dış ödeme olmak üzere toplamda 1 milyar lirayı bulmuştur.⁹⁵ Böylece 1960 yılı başlarında ülkeye 2 milyar 550 milyon kilovat saat enerji temin edecek tesisler kazandırılmıştır. DP'nin iktidara gelmesinden 1960 yılına kadar olan dönemde Etibank, Devlet Su işleri, İller Bankası, Belediyeler ve özel teşebbüs tarafından termik ve hidroelektrik santrallerle nakil hatları ve tevsi şebekelerine yapılan yatırımların tutarı 1 milyar 640 milyon liraya ulaşmıştır. 1960 yılı başlarında inşası devam eden tesislere yapılan masraf miktarı 670 milyon lira iken, üç yıllık yeni ve tamamlayıcı programın tesisleri için 815 milyon lira daha harcanması kararlaştırılmıştır⁹⁶.

818 milyon lira tutarındaki üç yıllık tamamlayıcı programın içerisinde köylerin ışıklandırılması ve yakın gelecekte elektrik enerjisinin tarım alanları kapsamına alınması vardır. Bu amaç için takriben 30 milyon liralık bir yatırım planlanmıştır. Ayrıca 40 milyon lira tutarında köy elektriklenme programı üzerinde de çalışılmıştır. Bu iki programın gerçekleşmesinin ilk aşamasında 200 ve müteakip programlarla da 4 bin köyün elektriklenmesi planlanmıştır. Netice itibariyle elektrik üretimi konusunda programlaştırılan çalışmaların tamamlanması ile elektrik enerjisi alanına 12 yıl içinde 3 milyar 125 milyon lira yatırım yapılmış olacaktır ki bu miktar elektrik enerjisinin Türkiye'ye girdiği günden 1949 yılı sonuna kadar bu hususta harcanmış bulunan 140 milyon liranın 23 katına yakın bir rakamı ifade eder⁹⁷.

Elektrik üretimine yapılan yatırımların ve elektrik üretiminin artması ile ülkede günlük hayatı kolaylaştıran alet ve edevatların çalışması, aydınlanmanın gerçekleşmesi ve sanayi üretimi mümkün hale gelmiştir. Elektriğin

95 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, C 2, 40. Birleşim, 19.02.1958, s. 160.

96 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, C 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 14; Rıfki Salim Burçak, **On Yıllık Anıları 1950-1960**, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998, s. 765; Etibank'ın gerçekleştirdiği tesisler ve bunların gerektirdiği para ihtiyacı hakkında bilgi almak için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 694-Sıra No: 5; Ayrıca 1949-1958 yılları arasında Etibank'ın mâlî durumu ve enerji tesisleri hakkında bilgi almak için Bk. **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 11.

97 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, C 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 14; 1961 yılı bütçesinden Sanayi Bakanlığına ayrılan 126.094.000 liradan 11 milyon lirası EİEİ'de tahsis edilmiştir. Kurucu Meclis (KM), **Tutanak Dergisi**, 1961 Yılı Masraf Bütçeleri s. 182.

kullanılması ile fabrikaların gün boyu üretim yapmaları gerçekleşmiş, işler daha hızlı ve kaliteli hale gelmiştir. Elektrik enerjisi sayesinde insanlar işlerini kolaylaştırarak daha rahat yaşama ulaşımlardır. Elektrik enerjisi hareket ve ısı enerjisine çevrilebilir olması nedeniyle kullanım alanı zamanla daha da genişlemiştir. Cam, çimento, toprak sanayi, madenler, otomotiv, tarım, tekstil, ulaştırma ve haberleşme ve daha ismini sayamadığımız birçok alanda elektriğin kullanıldığı görülmüştür. Bu noktada elektrik, ülkede sektörlerin canlanmasında, insanların zamanı iyi kullanmalarında ve konforlu olarak yaşamalarında önemli bir işlevi yerine getirebilmiştir.

1. İller Bankasınca Kurulan Orta Büyüklükteki Hidroelektrik Santralleri

DP Hükümeti tarafından elektrik enerjisi üretimine önem verilmesi, İller Bankası tarafından Erzurum'a 110 kilometre mesafede bulunan Tortum Şelalesinin elektrifikasyon faaliyetinin ihale edilmesinin önünü açmıştır. İnşaatına 2 milyon, diğer masraflarına 9 milyon, jeneratör ve enerji nakil hatlarına 7 milyon lira harcanmak suretiyle oluşturulacak santralin 7.500 kilovat olarak üretilecek elektrik enerjisinin Erzurum ve çevresinin elektrik ihtiyacını karşılaması düşünülmüştür⁹⁸. Dönemin İller Bankası Genel Müdürü Nafiz Ergeneli'nin verdiği bilgiye göre, Erzurum'da ancak 3 bin abone günün belirli saatlerinde elektrikten faydalanabilirken, 13 bin abone de sıra beklemiştir. Bu yüzden oluşan elektrik enerjisi açığını kapatmak için Tortum Hidroelektrik Santralının makine ve elektrik teçhizatı kısmı, 8 milyon 100 bin liraya 1954 yılı başlarında tamamlanması şartıyla ihale edilmiştir. Üç yıl gecikmeye rağmen 1957 yılında santral tamamlanamamıştır⁹⁹. Nihayet 10 bin 800 kilovat kurulu ve 21 600 kilovat nihai gücünde bulunan yılda 90 milyon kilovat saat enerji üretebilecek Erzurum *Tortum Hidroelektrik Santrali* 1960 yılının Mayıs ayında tamamlanmıştır¹⁰⁰.

98 Tataç, "Olaylara Bakış, Haziran 1952, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 109, Yıl: 10, Temmuz 1952, s. 216.

99 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 344; Tataç, "Olaylara Bakış, Aralık 1952, Sanayi Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 28.

100 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13; **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 12.

Ülkenin çeşitli yörelerinde kurulan elektrik santrallerine Isparta Eğirdir-Kovada Hidroelektrik Santrali üzerinde incelemelerin tamamlanmasıyla bir yenisi daha eklenmiştir. Eğirdir Gölü ayağına inşa edilen bir kanaldan yararlanılarak oluşturulacak santralden ilk etapta Eğirdir, Kuleönü, İslamköy, Atabey ve Isparta merkezlerinin, teşkil edilen 75 kilometrelik bir enerji nakil hattı ile istifade edebilmesi düşünülmüştür. İkinci etapta ise Eğirdir-Akşehir güzergâhında Gelendost, Şarkikaraağaç ve Yalvaç belediyelerine elektrik verilmesi uygun görülmüştür¹⁰¹. Kovada Hidroelektrik Santrali 31 Mayıs 1952 tarihinde 6 milyon 290 bin liraya 1954 yılı içerisinde tamamlanması için ihale edilmiştir. Üç yıllık gecikmeye rağmen 1957 yılında inşası tamamlanamamıştır¹⁰². 21 milyon 200 bin lira harcanarak 1960 yılı başlarında hizmete giren Isparta Eğirdir, *Kovada Elektrik Santrali-I* 8 bin 200 kilovat gücünde olup üretim kapasitesi 41 milyon kilovat saate ulaşmıştır¹⁰³.

Ayrıca Rize'den Trabzon'a kadar Karadeniz sahilinde bulunan şehir ve kasabaların enerji ihtiyacını giderecek 15 bin kilovat gücündeki Rize-İkizdere Hidroelektrik Santralinin, 4.200 kilovat kapasitede bulunan Trabzon Değirmendere Hidroelektrik Santrali ile birlikte çalışması tasarlanmıştır¹⁰⁴. Yılda 118 milyon kilovat saat enerji üretebilecek 15 bin 400 kilovat gücünde bulunan Rize İkizdere Hidroelektrik Santralinin maliyeti 27 milyon 174 bin liraya ulaşmış olup 1961 yılı içerisinde tamamlanmıştır¹⁰⁵.

Bu arada Etibank ve İller Bankası tarafından müştereken inşa edilen Elazığ *Hazar Hidroelektrik Santralinin* 1953 yılında tamamlanması planlanmıştır. Bu tarih 1955-1956 yılına kadar uzatılmış, nihayet 6 bin kilovat kurulu, 12 bin kilovat nihai gücünde ve 45 milyon kilovatsaat üretim kapasitesine sahip bu santral 28 milyon 390 bin lira masrafla 1957 yılında faaliyete geçirilmiştir. Bu tesisin inşa halinde bulunan 6 bin kilovat gücündeki genişletilme çalışmaları ise 6 milyon 819 bin lira harcanarak 1961 yılında tamamlanması düşünülmüştür¹⁰⁶.

101 Tataç, "Olaylara Bakış, Eylül 1953, Bayındırlık Ekonomisi", **Türk Ekonomisi**, S 125, Yıl: 11, Kasım 1953, s. 345.

102 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. s. 344.

103 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13.

104 **Türk Ekonomisi**, S 129, Yıl: 12, Mart 1954, s. 73.

105 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13.

106 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s.

7 Nisan 1950 tarihinde CHP Hükümeti tarafından 2 milyon 389 bin lira tesis bedeli ve 1954 yılında tamamlanması kaydıyla ihale edilen Siirt *Botan Hidroelektrik Santrali* 12 milyon 600 bin lira masraf edilerek 1957 yılında hizmete açılırken, santralin kurulu gücü 960 kilovat, üretim kapasitesi de 8 milyon kilovatsaat olmuştur. Bu santralin gücünün ilerleyen yıllarda 1400 kilovata çıkarılması tasarlanmıştır¹⁰⁷.

Yine 7 Nisan 1950 tarihinde CHP Hükümeti tarafından 3 milyon 600 bin lira tesis bedeli ve 1954 yılında tamamlanması şartıyla ihale edilen, 3 bin 800 kilovat gücünde ve 12 milyon kilovat saat üretim kapasiteli Maraş *Ceyhan Hidroelektrik Santrali-I* 15 milyon 400 bin lira harcanarak 1958 yılında işletmeye açılmıştır¹⁰⁸.

9 Mayıs 1952 tarihinde 1954 yılında tamamlanması şartıyla 8 milyon 600 bin liraya ihale edilen Konya *Göksu Hidroelektrik Santrali* üç yıl gecikmeye rağmen 1957 yılında tamamlanamamış, 20 milyon 348 bin lira masraf edilerek ancak 1959 yılında hizmete girmiştir. Santralin kurulu gücü 7 bin, nihai gücü 10 bin 600 kilovat ve üretim kapasitesi 70 milyon kilovatsaat iken, genişletilme çalışmaları ele alınmaya başlamıştır¹⁰⁹.

1960 yılında hizmete giren 12 milyon 500 bin lira maliyetindeki Kütahya *Emet Kayaköy Hidroelektrik Santrali* 3 bin 800 kilovat gücünde olup üretim kapasitesi 15 milyon kilovatsaattir. 1955 yılında tamamlanması şartıyla 5 milyon 400 bin liraya ihale edilen 6 bin 900 kilovat gücünde olan ve 38 milyon kilovat saat enerji üretim kapasitesinde bulunan Kayseri Sızır Hidroelektrik Santralinin maliyeti 26 milyon liraya ulaşarak 1961 yılı içerisinde faaliyete geçmiştir¹¹⁰.

344; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13; **BCA**, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 29-Dosya No: 170-Sıra No: 9.

107 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 344; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13.

108 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 344; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13.

109 **TBMM Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 344; **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13; Memduh Yaşa, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980, s. 264.

110 **TBMM Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası..., s. 11-13;

Tablo 3’de 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye’de elektrikle aydınlatılan yerleşim birimlerinin sayıları gösterilmiştir.

TABLO: 3. Türkiye’de Elektrikle Aydınlatılan Yerleşim Birimleri (1950-1960)*

Yıllar	İl Merkezi	İlçe Merkezi	Bucak Merkezi	Köy Merkezi	Toplam
1950	62	198	28	12	300
1951	62	211	29	12	314
1952	62	221	28	11	322
1953	63	246	38	14	361
1954	66	270	43	60	439
1955	66	276	38	99	479
1956	66	284	42	102	494
1957	67	304	37	116	524
1958	67	311	39	129	546
1959	67	324	40	161	592
1960	67	341	50	207	665

*Ankara, İstanbul ve İzmir şehirlerinin çevresindeki ilçe ve bucaklar toplama dâhil değildir.

Kaynak: İGM, **İstatistik Yıllığı** 1953, Yayın No: 360, Ankara 1953, s. 262; İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara 1959, s. 337; DİE, **İstatistik Yıllığı** 1960-1962, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 332; DİE, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara 1963, s. 279; DİE, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara 1964, s. 466.

Tablo 3’e göre 1950 yılında elektrikle aydınlatılan il sayısı 62 iken 5 adet artışla 1960 yılında 67’ye; 198 olan aydınlatılan ilçe merkezi sayısı 143 artışla 341’e; 28 olan aydınlatılan bucak merkezi sayısı 22 adet artışla 50’ye; 12 olan aydınlatılan köy sayısı 195 artışla 207’ye yükselmiştir. Böylece 10 yıl içerisinde elektrikle aydınlatılan il sayısında %8,06; aydınlatılan ilçe sayısında %72,22; aydınlatılan bucak merkezi sayısında %78,57, aydınlatılan köy sayısında %1.625 oranında artış sağlanmıştır.

Tablo 4’te 1950 ile 1960 yılları arasında Türkiye’de santrallere göre elektrik üretim ve tüketim miktarı ile kişi başına düşen elektrik miktarları gösterilmiştir.

TABLO: 4. Türkiye’de Elektrik Üretim ve Tüketimi ile Kişi Başına Düşen Elektrik Miktarları (1950-1960)

Yıllar	Santrallere Göre Toplam Üretim (10 ⁶ kwh)	Termik (10 ⁶ kwh)	(%)	Hidrolik (10 ⁶ kwh)	(%)	Tüketim (10 ⁶ kwh)	Kişi Başına Düşen Elektrik
1950	789.5	759.4	96.2	30.1	3.8	678.8	38
1951	887.9	843.4	95.0	44.5	5.0	764.0	41
1952	1.020.2	961.6	94.3	58.6	5.7	878.5	46
1953	1.200.8	1.133.3	94.4	67.5	5.6	1.012.5	53
1954	1.402.5	1.319.6	94.1	82.9	5.9	1.191.5	60
1955	1.579.8	1.490.7	94.4	89.2	5.6	1.347.3	65
1956	1.819.1	1.656.2	91.0	162.9	9.0	1.544.8	73
1957	2.056.7	1.745.4	84.9	311.3	15.1	1.757.0	81
1958	2.303.4	1.646.0	71.5	657.4	28.5	1.961.5	88
1959	2.587.3	1.896.4	73.3	690.9	26.7	2.170.5	96
1960	2.815.1	1.813.7	64.4	1.001.4	35.6	2.395.7	101

Kaynak: İGM, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara 1959, s. 338; DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 333; TÜİK, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara 2013, s. 218, 220.

Tablo 4’te 1950 yılında 789,5 (106 kws) olan santrallerine göre toplam elektrik üretimi miktarı 2.025,6 (106kwh) artışla 1950 yılında 2.815,1 (106 kws)’ye; 759,4 olan termik santrallerinin elektrik üretimi 1.054,3 (106 kws)

artışla 1.813,7 (106 kws)'ye; 30,1 olan hidroelektrik santrallerinin elektrik üretimi 971,3 (106 kws) artışla 1001,4 (106 kws)'e; 678,8 (106 kws) olan elektrik tüketimi miktarı 1.716,9 artışla 2.395,7 (106 kws)'ye; 38 kw olan kişi başına düşen elektrik üretimi miktarı 63 kilovat artışla 1960 yılında 101 kw'ye yükselmiştir.

Böylece 10 yıl içerisinde santrallerine göre toplam elektrik üretiminde %256,56; termik santrallerinin elektrik üretiminde %138,83; hidroelektrik santrallerinin üretiminde %3.226,91; elektrik tüketiminde %252,93 ve kişi başına düşen elektrik miktarında %165,78 oranında artış kaydedilmiştir.

SONUÇ

Tarih boyunca insan toplumlarının yaşamını kolaylaştırması için birçok önemli icatlar gerçekleştirilmiştir. Bu icatlardan en önemlisi kuşkusuz elektriktir. Cumhuriyetin ilk yıllarında harap olmuş bir ülkenin, ekonomik bakımdan geri bırakılmış bir milletin kalkınma hamlelerine girişilmesi esnasında Türkiye’de sadece birkaç ilde elektrik bulunmakta ve kişi başına düşen yıllık elektrik üretimi miktarı da 5 kilovat saatte kalmaktadır. Cumhuriyetle birlikte elektrik üretimine önem verilmişse de işletme ve sermaye eksikliğinin had safhaya varması, üretim faaliyetlerinin ekseriyetinin yabancı sermayeli imtiyazlı ortaklıklar şeklinde yapılmasını zaruri kılmış, Ankara, Urfa, Adana, Konya, Malatya, Bursa, Mersin, Balıkesir, Gaziantep, Tekirdağ, Edirne, İzmir, Antalya, Trabzon gibi illerde imtiyazlı elektrik şirketleri kurulmuştur. Akabinde 1930 yılının sonundan başlayarak 1940 yılının ortalarına kadar bu şirketler devlet tarafından satın alınarak yetkileri belediyelere devredilmiştir.

1930’lu yılların ortalarında Etibank ve Elektrik İşleri Etüt İdaresinin kurulması, elektrik enerjisi üretimi ve dağıtımını konusunun daha rasyonel bir hale gelmesini sağlamıştır. Bu dönemde termik santrallerinin yanı sıra hidroelektrik santrallerinin kurulmasına önem verilmesine rağmen, elektrik enerjisi üretimi ancak 789,5 milyon kilovatsaatte kalmıştır.

DP’nin 1950 yılında iktidara gelmesi ve iktidarının üçüncü yılında Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünü kurması ile birlikte elektrik üretimi alanında yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, faaliyete geçirilen Sarıyar, Seyhan, Hirfanlı, Demirköprü, Kemer baraj ve hidroelektrik santrallerinin toplam üretim kapasitesi 1 milyar 429 milyon kilovat saate ulaşmıştır. Bu barajların yanı sıra orta ölçekte birçok hidroelektrik santrali tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Ayrıca, mevcut termik santrallerinin genişletilme çalışmalarına önem verilerek kapasitelerinin artırılması dönemin bilinen belli başlı özellikleri arasında yer almış, elektrik üretimi 1950 yılının 789.5 milyon kilovatsaatine karşılık 1960 yılında 2 milyar 815 milyon kilovatsaatine üzerine çıkmıştır.

Elektrik üretiminin artırılması ve aydınlanmanın gerçekleştirilmesi sayesinde şehirlerde günlük hayat kolaylaşmış, sanayi üretimi gün boyu mümkün hale gelirken, bu üretim aynı zamanda hızlı ve nitelikli bir seviyeye yükselmiştir. Elektrik enerjisinin hareket ve ısı enerjisine dönüştürülebilir olması

kullanım alanını daha da genişletirken, sektörler bazındaki gelişmelere destek sağlanmıştır. Cam, çimento, demir ve tekstil üretimiyle sanayi sektörüne; maden üretimi ve ocakların aydınlatılmasıyla maden sektörüne; deniz, kara ve hava ulaşım araçları ve haberleşme vasıtalarının imali ile ulaştırma ve haberleşme sektörüne; tarım aletleri ve makinelerinin üretimiyle tarım sektörüne; hastane, sağlık ocakları, dispanserlerin aydınlatılması ve burada kullanılan araçların çalıştırılmasıyla sağlık sektörüne; okulların aydınlatılması ve eğitim araçlarından yararlanılmasıyla eğitim sektörüne elektrik önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Bu sektörlerin yanı sıra enerji, bayındırlık, turizm ve birçok alanda hizmet veren sektörlerin gelişmesine de elektriğin destek temin ettiği görülmüştür.

Sonuç itibariyle elektrik üretimi, başta endüstri olmak üzere, şehirlerin ve konutların aydınlatılması, sektörlerin hayatını sürdürmesi, insanların konforlu yaşayarak zamandan tasarruf etmelerinde ülkeye hayat kaynağı teşkil etmiş ve millî ekonomiye büyük katkılar sağlamıştır.

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

BCA, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 25-Sıra No: 19.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 125-Dosya No: 30-Sıra No: 1.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 127-Dosya No; 90-Sıra No: 3.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 128-Dosya No: 22-Sıra No: 11.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 123-Dosya No: 73-Sıra No: 8.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 34-Sıra No: 11.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 8-Sıra No: 5.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 137-Dosya No: 96-Sıra No: 12.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 29-Dosya No: 170-Sıra No-6.

_____, Fon No: 30 18 1 2-Kutu No: 132-Dosya No: 48-Sıra No: 6.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 10.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 12.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 74-Dosya No: 471-Sıra No: 12.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 694-Sıra No: 5.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 110-Dosya No: 695-Sıra No: 11.

_____, Fon No: 30 1 0 0-Kutu No: 29-Dosya No: 170-Sıra No: 9.

_____, Fon No: 30 18 1 2 –Kutu No: 133-Dosya No: 84-Sıra No: 6.

II. RESMİ YAYINLAR

A. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

TBMM Kanunlar Dergisi, Dönem: 3, C 8, 10.04.1930, s. 95-136.

_____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 15, 14.06.1935, s. 677, 714.

- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 26.05.1939, s. 103.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 18, 22 Haziran 1938, s. 951.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 5, C 18, 22 Haziran 1938, s. 995.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 16 Haziran 1939, s. 627.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 20, 5 Temmuz 1939, s. 873, 855.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 6, C 22, 28 Nisan 1941, s. 231.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 25, 19 Temmuz 1943, s. 684.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 7, C 26, 21 Haziran 1944, s. 638.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 3, C 8, 14.06.1930, s. 327.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, C 36, 18 Aralık 1953, s. 32.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 9, C 36, 27 Ocak 1954, s. 120.
- _____, **Kanunlar Dergisi**, Dönem: 10, C 38, 1 Eylül 1956, s. 1479.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1933 Malî Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 4, Toplantı: 2, C 15, Sıra No: 165, TBMM Matbaası, Ankara 1933, s. 89.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1934 Yılı Masraf Bütçeleri, C Cetveli, s. 259.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1935 Malî Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 5, Toplantı: F, C 3, 22.05.1935, Sıra Sayısı: 113, TBMM Matbaası, Ankara 1935, s. 10.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, 1936 Yılı Masraf Bütçeleri, s. 154.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 5, Toplantı: 3, C 20, 3. Birleşim, 08.11.1937, s. 30.
- _____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 14, 1. Birleşim, 01.11.1944, s. 5.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1945 Yılı Yedi Aylık Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu

Raporu, Dönem: 7, Toplantı: 2, C 17, 21.05.1945, S. Sayısı: 103, TBMM Basımevi, Ankara 1945, s. 112.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1946 Yılı Bütçe Kanununun Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 7, Toplantı: 3, C 20, Sıra Sayısı: 5, TBMM Basımevi, Ankara 1946, s. 71.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1947 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 8, Toplantı: 1, C 3, 18.12.1946, s. 218/6.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 13, 1. Birleşim, 01.11.1948, s. 5.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1948 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem:

8, Toplantı: 2, C 8, 26.12.1947, S. Sayısı: 30, TBMM Basımevi, Ankara 1948, s. 80.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1949 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısı ve Bütçe Komisyonu Raporu, Dönem: 8, Toplantı: 3, C 16, 21.02.1949, S. Sayısı: 133, TBMM Basımevi, Ankara 1949, s. 194.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 8, Toplantı: 4, C 24, 56. Birleşim, 25.02.1950, s. 1263.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: Olğ. C 1, 3. Birleşim, 29.05.1950, s. 25.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 1, C 2, 1. Birleşim, 01.11.1950, s. 7.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 10, 1. Birleşim, 01.11.1951, s. 10.

_____, **Tutanak Dergisi**, 1951 Yılı Gider Bütçeleri, Dönem: 9, Toplantı: 1, C 5, 19.02.1951, s. 265.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 2, C 13, 42. Birleşim, 20.02.1952, s. 369.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 17, 1. Birleşim, 01.11.1952, s. 10-11.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 20, 44. Birleşim, 16.02.1953, s. 303.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 20, 46. Birleşim, 18.02.1953, s. 438.

_____, **Tutanak Dergisi**, Dönem: 9, Toplantı: 4, C 25, 1. Birleşim, 01.11.1953, s. 8.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: F, C 1, 3. Birleşim, 24.05.1954, s. 31.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 2, 1. Birleşim, 01.11.1954, s. 12.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 1, C 5, 42. Birleşim, 18.02.1955, s. 205-206.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, C 8, 1. Birleşim, 01.11.1955, s. 10.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 2, C 8, 14. Birleşim, 14.12.1955, s. 254.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 10, Toplantı: 3, C 14, 1. Birleşim, 01.11.1956, s. 7.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 9, Toplantı: 3, C 17, 41. Birleşim, 20.02.1957, s. 312, 344.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 1, C 2, 40. Birleşim, 19.02.1958, s. 160.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 2, C 7, 42. Birleşim, 20.02.1959, s. 289.

_____, **Zabıt Ceridesi**, 1959 Yılı Bütçe Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 2, C S. Sayısı: 41, TBMM Matbaası, Ankara 1959, s. 8-10.

_____, **Zabıt Ceridesi**, Dönem: 11, Toplantı: 3, C 12, 41. Birleşim, 19.02.1960, s. 26.

_____, **Zabıt Ceridesi**, 1960 Yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası, Dönem: 11, Toplantı: 3, C 12, S. Sayısı: 43, TBMM Matbaası, Ankara 1960, s. 10.

Kurucu Meclis (KM), **Tutanak Dergisi**, 1961 Yılı Masraf Bütçeleri s. 182.

B. Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı No: 1471, 14 Nisan 1930.

_____, Sayı No: 1522, 17 Haziran 1930.

_____, Sayı No: 3035, 22 Haziran 1935.

_____, Sayı No: 3036, 24 Haziran 1935.

_____, Sayı No: 3955, 9 Temmuz 1938.

_____, Sayı No: 4219, 30 Mayıs 1939.

_____, Sayı No: 4239, 22 Haziran 1939.

_____, Sayı No: 4256, 12 Temmuz 1939.

_____, Sayı No: 4257, 13 Temmuz 1939.

_____, Sayı No: 4801, 6 Mayıs 1941.

_____, Sayı No: 5466, 27 Temmuz 1943.

_____, Sayı No: 5739, 24 Haziran 1944.

_____, Sayı No: 7904, 7 Eylül 1951

_____, Sayı No: 8592, 25 Aralık 1953.

_____, Sayı No: 8625, 4 Şubat 1954.

_____, Sayı No: 9403, 10 Eylül 1956.

C. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü (İGM), Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Yayınları

- İGM, **İstatistik Yıllığı 1942-1945**, yayın No: 255, Ankara 1946, s. 458.
- _____, **Küçük İstatistik Yıllığı 1947-1950**, Yayın No: 330, Ankara 1951, s. 309.
- _____, **İstatistik Yıllığı 1948**, Yayın No: 285, Ankara 1948, s. 510.
- _____, **İstatistik Yıllığı 1949**, Yayın No: 303, Ankara 1949, s. 336.
- _____, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1950**, Yayın No: 328, Ankara 1950, s. 338.
- _____, **İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 332, Ankara 1951, s. 278.
- _____, **Küçük İstatistik Yıllığı 1951**, Yayın No: 343, Ankara 1952, s. 234.
- _____, **İstatistik Yıllığı 1952**, Yayın No: 342, Ankara 1952, s. 305.
- _____, **İstatistik Yıllığı 1953**, Yayın No: 360, Ankara 1953, s. 262.
- _____, **1959 İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 380, Ankara 1959, s. 337-338.
- DİE, **İstatistik Yıllığı 1960-1962**, Yayın No: 460, Ankara 1962, s. 332-333.
- _____, **1963 Türkiye İstatistik Yıllığı**, Yayın No: 490, Ankara 1963, s. 279.
- _____, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1964-1965**, Ankara 1964, s. 466.
- _____, **Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı**, Ankara 1973, s. 395.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-1990**, Yayın No: 1472, Ankara 1991, s. 200.
- _____, **İstatistik Göstergeler 1923-1998**, Yayın No: 2252, Ankara 2001, s. 273-275.
- TÜİK, **İstatistik Göstergeler, 1923-2002**, Yayın No: 2790, Ankara 2003, s. 269-271.
- _____, **İstatistik Göstergeler, 1923-2006**, Yayın No: 3114, Ankara

2007, s. 278-280.

_____, **İstatistik Göstergeler, 1923-2011**, Yayın No: 3890, Ankara 2012, s. 235-237.

_____, **İstatistik Göstergeler 1923-2012**, Yayın No: 4132, Ankara 2013, s. 218, 220.

D. Ayın Tarihi (Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü)

Ayın Tarihi, Sayı No: 187, Yıl: Haziran 1949, s. 14.

_____, Sayı No: 199, Yıl: Eylül 1949, s. 1.

_____, Sayı No: 202, Yıl: Eylül 1950, s. 10.

_____, Sayı No: 219, Yıl: Şubat 1952, s. 70

_____, Sayı No: 227, Yıl: Ekim 1952, s. 22.

_____, Sayı No: 230, Yıl: Ocak 1953, s. 15.

_____, Sayı No: 234, Yıl: Mayıs 1953, s. 7.

_____, Sayı No: 236, Yıl: Temmuz 1953, s. 7.

_____, Sayı No: 237, Yıl: Ağustos 1953, s. 15, 38.

_____, Sayı No: 242, Yıl: Ocak 1954, s. 51.

_____, Sayı No: 244, Yıl: Mart 1954, s. 4-5, 22, 30.

_____, Sayı No: 247, Yıl: Haziran 1954, s. 1-2.

_____, Sayı No: 248, Yıl: Temmuz 1954, s. 13.

_____, Sayı No: 253, Yıl: Aralık 1954, s. 6, 8.

_____, Sayı No: 254, Yıl: Ocak 1955, s. 39.

_____, Sayı No: 256, Yıl: Mart 1955, s. 40.

_____, Sayı No: 257, Yıl: Nisan 1955, s. 56-57.

_____, Sayı No: 261, Yıl: Ağustos 1955, s. 6.

_____, Sayı No: 263, Yıl: Ekim 1955, s. 71-72.

_____, Sayı No: 267, Yıl: Şubat 1956, s. 45-46.

_____, Sayı No: 268, Yıl: Mart 1956, s. 85.

_____, Sayı No: 269, Yıl: Nisan 1956, s. 7, 53.

III. SÜRELİ YAYINLAR

A. Gazeteler

Akşam (1954-1955)

Cumhuriyet (1948-1950)

Yeni İstanbul (1950)

Yeni Sabah (1950)

Zafer (1950)

B. Dergiler

Bülten (15 Nisan 1956)

İktisadi Yürüyüş (1941-1951)

Türk Ekonomisi (1945-1955)

IV. KİTAPLAR

Arar, İsmail, **Hükümet Programları 1920-1965**, Burçak Yayınevi, İstanbul 1968.

Afetinan, Ayşe, **Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933**, TTK Yayınları, Ankara 1972.

Burçak, Rıfki Salim, **On Yılın Anıları 1950-1960**, Nurol Matbaacılık, Ankara 1998.

Cillov, Haluk, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul 1962.

Devlet Planlama Teşkilatı, **Kalkınan Türkiye (Rakamlarla 1923-1968)** Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1969.

Demokrat Parti (DP), **Kalkınan Türkiye**, Desen Matbaası, Ankara 1954.

Minkari, Ali Esen, **1950-1960 Yıllarında İktisadi Kalkınma ve Gelişme**, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara 1992.

Sükan, Faruk, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları TBMM 1950-1960**, Kültür Ofset Şirketi Yayınları, Ankara 1991.

Tc Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı, **50 Yılda Türk Sanayii**, Mars Matbaası, Ankara 1973.

Yaşa, Memduh, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi 1923-1978**, Akbank Kültür Yayını, İstanbul 1980.

V. MAKALELER

“Amerikan Dergisinin Başvekile 36 Suali”, **Türk Ekonomisi**, S 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 364-369.

Aydıneli, Şevket, “Enerji”, **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 42, Yıl: 2, 9 Eylül 1941, s. 21, 28.

_____, “Asrımız Medeniyetinin Temel Taşı Enerji Kaynakları ve Ömürleri”, **İktisadi Yürüyüş**, C 5, S 57, Yıl: 3, 16 Nisan 1942, s. 9, 20.

_____, “Türkiye Enerji Kaynakları”, **İktisadi Yürüyüş**, C 7, S 76, Yıl: 4, 16 Şubat 1943, s. 5, 21.

_____, “Türkiye’de Enerji Kaynakları-III”, **İktisadi Yürüyüş**, C 7, S 79, Yıl: 4, 1 Nisan 1943, s. 5.

“Büyük Bir Dikkatle Üzerinde Çalışılan Bayındırlık İşleri”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 245, Yıl: 11, 25 Mart 1950, s. 17-18.

Cafer, Selman, “Silahtar Elektrik Fabrikası”, **İktisadi Yürüyüş**, C 3, S 26, Yıl: 2, 1 İkinci kânun 1941, s. 16.

“Cumhuriyet Devrinde Satın Aldığımız Şirket ve Müesseseler”, **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 45-46, Yıl: 2, 29 Teşrinievvel 1941, s. 70-71, 79.

“Cumhuriyetimizin XXII. Yılında Etibank”, **İktisadi Yürüyüş**, C 6, S 140, Yıl: 6, 31 Ekim 1945, s. 11-15.

Çağlar, Ömer, “Yurdun Elektrik İstihsal Durumu”, **Türk Ekonomisi**, S 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 202-204.

“Çatalağzı Santrali”, **İktisadi Yürüyüş**, C 10, S 232, Yıl: 10, 20 Eylül 1949, s. 17.

Ergin, Metin, “Amerikalı İnşaat Kralı H. Morrison Memleketimizde”, **Türk Ekonomisi**, S 132, Yıl: 12, Haziran 1954, s. 177-178.

“İşletmeler Bakanının Beyanatı”, **Türk Ekonomisi**, S 90, Yıl: 8, Aralık 1950, s. 282-285.

İşmen, İsmail, “Sarıyar Hidroelektrik Projesinin Ekonomik Değeri” **Türk Ekonomisi**, S 99, Yıl: 9, Eylül 1951, s. 264-266.

_____, “Elektrik İşlerimiz ve Enerji Bankası”, **Türk Ekonomisi**, S 119, Yıl: 11, Mayıs 1953, s. 140-142.

_____, “Sarıyar Hidroelektrik Projesinin Ekonomik Değeri-II”, **Türk Ekonomisi**, S 122, Yıl: 11, Ağustos 1953, s. 236-237.

_____, “Tunçbilek Santrali”, **Türk Ekonomisi**, S 138, Yıl: 12, Aralık 1954, s. 364-367.

Keyder, Beysan, “Seyhan Barajının İşletilmesi”, **Türk Ekonomisi**, S 138, Yıl: 12, Aralık 1954, s. 364-367.

Kulin, Muhittin, “Tahakkuk Eden Bir Düşünce, Seyhan Bendi”, **Bülten**, S 3, Yıl: 1, 15 Nisan 1956, s. 1-3.

“Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın Bütçe Müzakereleri Açış Nutku”, **Türk Ekonomisi**, S 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 44.

“Maliye Vekili Hasan Polatkan’ın 1955 Yılı Bütçe Nutku”, **Türk Ekonomisi**, S 141, Yıl: 13, Mart 1955, s. 67-70.

Maliye Ve Tetkik Kurulu, “1954 Mali Yılı Bütçe Lâyihasına ait Gerekeç”, **Türk Ekonomisi**, S 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s.35-46.

Milletlerarası İmar Ve Kalkınma Bankası İktisadi Dairesinin Hazırladığı Rapor-V, “Türkiye’de Sanayi ve Madencilik”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 9-12.

“Nafia Vekâleti Elektrik Etüt İşleri Müdürlüğünün Faaliyeti”, **İktisadi Yürüyüş**, C 4, S 45-46, Yıl: 2, 29 Teşrinievvel 1941, s. 62- 66.

Oransoy, Bekir Sıtkı, “Ekonomi Bakanlığı ve Sanayi Madencilik ve Enerji Alanındaki Planlı Çalışmalar”, **İktisadi Yürüyüş**, C 10, S 217, Yıl: 10, 20 Ocak 1949, s. 9,11,16.

“Sarıyar Santrali”, **Türk Ekonomisi**, S 86, Yıl: 8, Ağustos 1950, s. 175-177.

“Seyhan Barajı Projesi ve Dünya Bankası İstikrazı”, Çev. Şefik Bilkur, **Türk Ekonomisi**, S 110, Yıl: 10, Ağustos 1952, s. 227-229.

Tataç, Ziya, “Olaylara Bakış, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 26, Yıl: 3, Ağustos 1945, s. 56-59.

_____, “Olaylara Bakış, Şubat 1951, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 93, Yıl: 9, Mart 1951, s. 88-92.

_____, “Olaylara Bakış, Mart 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 95, Yıl: 9, Mayıs 1951, s. 154-159.

_____, “Olaylara Bakış, Mayıs ve Haziran 1951, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 97, Yıl: 9, Temmuz 1951, s. 212-219.

_____, “Olaylara Bakış, Temmuz ve Ağustos 1951, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 99, Yıl: 9, Eylül 1951, s. 275-281.

_____, “Olaylara Bakış, 15 Ağustos ve 30 Eylül 1951, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 100, Yıl: 9, Ekim 1951, s. 309-319.

_____, “Olaylara Bakış, Haziran 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 109, Yıl: 10, Temmuz 1952, s. 213-220.

_____, “Olaylara Bakış, Aralık 1952, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 115, Yıl: 11, Ocak 1953, s. 24-29.

_____, “Olaylara Bakış, Ocak 1953” Bayındırlık Ekonomisi, **Türk Ekonomisi**, S 116, Yıl: 11, Şubat 1953, s. 56-61.

_____, “Olaylara Bakış, Mayıs 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 121, Yıl: 11, Temmuz 1953, s. 213-217.

_____, “Olaylara Bakış, Ağustos 1953, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 124, Yıl: 11, Ekim 1953, s. 308-313.

_____, “Olaylara Bakış, Eylül 1953, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 125, Yıl: 11, Kasım 1953, s. 338-346.

_____, “Olaylara Bakış, Ekim 1953, Bayındırlık Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 126, Yıl: 11, Aralık 1953, s. 376-382.

_____, “Olaylara Bakış, Şubat 1954, Sanayi Ekonomisi”, **Türk Ekonomisi**, S 130, Yıl: 12, Nisan 1954, s. 119-126.

Toklu, Hakkı, “Cumhuriyetin 25. Yılında Etibank’ın Çalışmaları”, **İktisadi Yürüyüş**, C 9, S 21, Yıl: 9, 19 Kasım 1948, s. 7, 18.

“Türkiye’de Endüstri”, Çeviren Hakkı Toklu, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 241, Yıl: 11, 21 Ocak 1950, s. 2-3, 24.

Üner, Zihni, “Demiryollarında Elektrifikasyon”, **Türk Ekonomisi**, S 128, Yıl: 12, Şubat 1954, s. 47-48.

Yazman, Aslan Tufan, “Enerji Yoksulluğu”, **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 187, Yıl: 8, 15 Kasım 1947, s. 1.

_____, “İktisadi Kalkınmamızda Haritanın Büyük Rolü”, **İktisadi Yürüyüş**, C 11, S 250, Yıl: 11, 31 Mayıs 1950, s. 7.

Yümer, Emin, “Türkiye’de Elektrik İstihali ve Düzenlenme Çareleri”, **İktisadi Yürüyüş**, C 8, S 180, Yıl: 8, 18 Haziran 1947, s. 10-19.

VI. TEZLER

EROL, Emine, **Türkiye’de Elektrik Enerjisinin Tarihi Gelişimi 1902-2000**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.